

ΤΟΜΟΣ Γ'. ΟΞΦΟΡΔΗ.
ΠΟΤΕ ΜΗ ΣΤΕΡΕΝΗ
ΛΙΣΘΗΜΑ ΚΑΤΧΗ-
ΣΕΩΣ Η ΗΑΘΝΗΣ
ΜΕ ΑΔΓΗΔΟΝΑ
ΣΤΝΔΕΘΕΝ ΚΑΡΔΙΑΣ
ΑΔΛΗΣ ΤΑΠΕΙΝΗΣ.

Σύγγραμμα μηνιαίως εκδιδόμενον ὑπὸ Πλάτωνος Ε. Δρακούλη.

ΤΕΥΧΟΣ ΙΒ'. ΔΕΚΕΜΒ.
ΕΝ Τῷ ΣΑΛΩ Κ' ΕΝ ΤΗ
ΔΙΝΗ ΔΕΙΞΑΙ ΤΙ ΕΣΤΙ
ΓΑΛΗΝΗ ΠΩΣ ΤΟΝ
ΠΟΝΟΝ ΤΗΣ ΙΑΙΝΕΙ Η
ΨΥΧΗ ΑΝΤΥΟΤΜΕΝΗ
ΥΠΕΡΑΝΩΤΩΝΙΑΘΩΝ.

Ἐρευνα

Oxford, 1908.

Η ΤΡΙΑΚΟΣΙΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΜΙΛΤΩΝΟΣ.

Ἄρθρον ἐπίτηδες γραφὴν διὰ τὴν ΕΡΕΥΝΑΝ ὑπὸ τοῦ κ.
HOWARD WILLIAMS.

Αἱ ἑκατονταετηρίδες καὶ αἱ τριακοσιετηρίδες εἶνε λίαν τοῦ συρμού τὴν σήμερον. Ὁ μάρτυς (ὑπὸ τὴν διττὴν σημασίαν τῆς λέξεως) μιᾶς γενεᾶς εἶνε ὁ ἥρωϊς τῆς μεθεπομένης. Ἡ παροιμία αὕτη πλέον ἢ ἀπαξ ἐπηλήθευσεν, ἐμφαντικώτατα δὲ διетρανώθη διὰ τῆς μονονουχί ἀποθεώσεως, ἧς ἠξιώθη ὁ ποιητὴς τῆς Βασιλίσσης Μάβ καὶ τοῦ Προμηθεΐως. Δὲν ἐωρτάσθη μὲν ἡ ἑκατονταετηρίς του, ἀλλὰ τὸ ἀνεγερθὲν εἰς τιμὴν αὐτοῦ μνημεῖον ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὁξφόρδης εἶνε ἐκλαμπρὸς ἀναγνώρισις τῆς μεγαλοφυΐας του, τόσῳ παραγνωρισθείσης ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πανεπιστημίου πρὸ ἐνὸς αἰῶνος. Ἡ σκέψις αὕτη εἶνε ἰκανὴ νὰ παρέχῃ ἐνθάρρυνσιν εἰς τοὺς σήμερον παραγνωριζομένους μάρτυρας τῆς Ἀληθείας καὶ τῆς Δικαιοσύνης, διότι ἀποτελεῖ διαβεβαίωσιν ὅτι ἔσσειται ἡμᾶρ ὅταν ἡ ἐμπάθεια καὶ ἡ ἀγνοσία τῶν κριτῶν των θὰ ἐξοβελισθῇ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων οἵτινες θὰ σπεύσωσι νὰ ἀνατρέψωσι τὰς ἀδίκους κρίσεις καὶ νὰ ἀπονεύωσι τὴν ὀφειλομένην τιμὴν ἔστω καὶ μετὰ μακρὸν χρόνον.

Ἡ τριακοσιετηρίς ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ μεγάλου ποιητοῦ καὶ πατριώτου, τοῦ γράψαντος τὸν Ἄπολιεθίντα Παράδεισον καὶ τὴν ἀειμνημόνευτον Σννηγόριαν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τῆς Ἀγγλίας, ἐορτάζεται τὸν μῆνα τοῦτον καθ' ἅπασαν τὴν Μεγάλην Βρετανίαν καὶ τὰς ἀποικίας τῆς μετὰ ἰκανοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ εὐλαβείας. Τὸ γεγονός ἴσως ἀποβῇ σημαντικὸν καθ' ὅσον συντελέσῃ ὄχι μόνον νὰ καταστήσῃ γνωστότερα εἰς τὸν κόσμον τὰ ἔξοχα ποιητικὰ τε καὶ πεζὰ ἔργα του, ἀλλὰ καὶ νὰ διατρανώσῃ τὸν ἔτι ὑψηλότερον τίτλον εἰς ὃν δικαιούται ὁ Μίλτων ὅπως τιμᾶται ἔσαεὶ ὡς ὁ κορυφαῖος τῶν ἀγωνισθέντων ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης, καὶ θυσιασθέντων πρὸς καταπολέμησιν τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀδικίας. Διὰ τοῦ ἀρθρου τούτου προτίθεμαι νὰ φέρω εἰς γνῶσιν τῶν πολυαρίθμων ἀναγνωστῶν τῆς ΕΡΕΥΝΗΣ τὰ σημαντικώτερα γεγονότα ἐν τῷ μεγαλοφυῶ σταδίῳ τοῦ πρώτου φιλέλληνος, καὶ τοὺς ἰδιάζοντας τίτλους του ὅπως μνημονεύηται ὡς μέγας ἠθικολόγος καὶ κοινωνιολόγος. Δὲν τάσσομαι μετὰ τῶν πολλῶν οἵτινες

λατρεύουσι τὸ διανοητικὸν σθένος τὸ μὴ συνοδευόμενον ὑπὸ τοῦ ὑπερτέρου ἀνθρωπισμοῦ, οὔτε συναριθμοῦμαι μετὰ τῶν ἠρωολατρῶν οἵτινες δὲν στέργουσι νὰ ἴδουσι, οὔτε ἀνέχονται ἄλλος νὰ ἴδῃ ἀτελείας εἰς τὸν χαρακτήρα τοῦ λατρευτοῦ των. Ἐν τῇ ἀγγλικῇ λογογραφίᾳ, τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἠρωολατρίας ἀναδείκνυται καταφανέστερον ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἐξυμνήσει τοῦ Σαιξπήρου. Ὁ δημιουργὸς ἀναμφισβητήτων ἀριστουργημάτων οἶον ὁ Ριχάρδος Γ', τὸ Μέτρον ἀντὶ Μέρου καὶ ὁ Ρωμαῖος καὶ ἡ Ἰουλιέτα εἶνε βεβαίως ὁ μέγιστος τῶν ἀγγλῶν δραματικῶν ποιητῶν. Ἐν τούτοις πᾶς ἀρμόδιος καὶ ἀμερόληπτος κριτὴς (καὶ ἀληθῶς πᾶς ἀναγνώστης μὲ μύθησιν καὶ καλαισθησίαν) θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι τὸ σαιξπήρειον δράμα, κατὰ μέγα μέρος, εἶνε ἔμπλεον σοβαρῶν ἀτελειῶν—φανταστικῶν καὶ ὑπερβολικῶν συλλήψεων, μικροσυζητήσεων, σοφιστειῶν, καὶ πομπωδῶν ἐκφράσεων, ἵνα μὴ ὀμιλήσω αὐστηρῶς περὶ τῶν θυσιῶν ἃς ἐνίοτε κάμνει χάριν τῆς θεατρικῆς ἐντυπώσεως, ἐξολοθρεῖον βιαίως τὰ κυριώτερα πρόσωπα ἐν τῇ τελικῇ σκηνῇ—ὡς φερ' εἶπεῖν, εἰς τὸν ὑπὲρ πάντα τὰ ἄλλα ἐγκωμιαζόμενον Ἀμλέτον.* Εἶνε ἀληθὲς ὅτι αἱ τοιαῦται παραβιάσεις τῆς καλαισθησίας καὶ τοῦ ὁμοιαληθοῦς δέον ν' ἀποδοθῶσι εἰς τὸ ἀμόρφωτον τῆς ἡμιβαρβάρου ἐκείνης ἐποχῆς μᾶλλον παρὰ εἰς τὴν βεβουλεμένην προτίμησιν τοῦ δραματικοῦ, καὶ εἶνε λογικὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐὰν διώρθωνε τὰ δοκίμιά του καὶ ἂν εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοὺς μεταγενεστέρους, πολλὰ θὰ ἀπέκοπτε καὶ πολλὰ θὰ μετέβαλλεν. Ἀλλὰ μετὰ τινα ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἤρχισεν ἡ ἀποθεώσις του, ὁ δὲ φίλος καὶ ἐφάμιλλος αὐτοῦ ὁ δραματικὸς Τζόνσον δικαίως ἐμέμφετο τὴν ἀνατέλλουσαν ταύτην εἰδωλολατρείαν ἰσχυριζόμενος ὅτι ἐνῶ οἱ σαιξπήρολατραι ἐθεώρουσι ὡς ἀπόδειξιν τῆς μεγαλοφυΐας του ὅτι ὁ ποιητὴς οὐδέποτε διέγραψεν ἕνα στίχον θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον εἶποτε διέγραφε χιλίους. Συνωδὰ πρὸς τὴν λογικωτάτην ταύτην κρίσιν ἀποτολμῶ τὴν τρομερὰ ἑτερόδοξον ὁμολογίαν ὅτι ἐὰν τὸ σαιξπήρειον δράμα συνετέμνετο εἰς τὰ δύο τρίτα τῶν διαστάσεων του, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐὰν

* Τοῦ Βολταίρου ἡ κρίσις περὶ Ἀμλέτον εἶνε ἴσως ἕγχα ἀσθηρὰ ἀλλὰ μόνον σαιξπήρομανεῖς δύνανται νὰ μὴ ὁμολογήσωσι ὅτι ἐν μέρει εἶνε δικαία. Σύγχρονοι ἀθθενταὶ ὡς ὁ Τολστόϊ καὶ ὁ Βερνάρδος Σῶ, συμμερίζονται τὴν γνώμην τοῦ γάλλου κριτικοῦ.

ὁ χρυσὸς ἐξεχωρίζετο ἀπὸ τὸ κατώτερον μέταλλον, θὰ προέκυπτε πιθανώτατα ἴσον κέρδος εἰς τε τὴν φήμην τοῦ ὑπέρτου τῶν ἄγγλων δραματικῶν, καὶ εἰς τὸ συμφέρον τοῦ ἀναγινώσκοντος κόσμου. Καὶ δὲν διστάζω νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι θὰ ἦτο ἐξίσου εὐεργετικὴ τοιαύτη μέθοδος ἐφαρμοζομένη εἰς πολλὰ ἔργα λογογραφίας καὶ δὴ φιλοσοφίας. Βλέπω ὅμως ὅτι ὠθοῦμαι εἰς εὐρυτέραν ἔρευναν, καὶ πρέπει νὰ περιορίσω, ὡς πρὸς τὸ προκείμενον θέμα, τὴν κατ' Ἀρίσταρχον βαδίζουσαν κρίσιν μου, εἰς τὴν παρατήρησιν ὅτι ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ μέθοδος τοῦ Τζόνσονος εἰς τὸν Ἀπολεισθέντα Παραδείσον τοῦ Μίλτωνος, δὲν θὰ ἐξημιούτο καὶ αὐτὸ τὸ ἔξοχον ἀριστούργημα. Non nunquam dormit ut Homerus, ἀποτολμᾷ νὰ βεβαιώσῃ ὁ λατίνος κριτικός, καὶ ἡ κρίσις αὕτη ἐφαρμόζεται καὶ ὡς πρὸς τὸν Ἀπολεισθέντα Παραδείσον. Τὸ ὄντως ἐκλαμπρὸν αὐτὸ ἐπικὸν ποίημα μεγάλως παραβλάπτεται ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ ἀνιερῶν θεολογικῶν συζητήσεων, καὶ τῶν παγερῶν μεταφυσικῶν λεπτολογιῶν περὶ τῶν κυριωτέρων οὐρανίων ἢ καταχθονίων προσώπων τοῦ δράματος. Οὐδὲν δὲ δύναται νὰ εἶνε εἰς μείζονα ἀντίθεσιν παρὰ οἱ γραῶ δεισι μῦθοι δι' ὧν πλαισιούται ἡ περικαλλῆς καὶ πλήρης χάριτος καὶ μελωδίας περιγραφὴ τῶν ἐπιγείων σκηνῶν. Ἡ ἄλλη πρόδηλος ἀτέλεια συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἐνίοτε εἰσάγονται, ὅπως οὖν κατὰ τὸ ὕφος τῆς Ἰλιάδος καὶ τῶν ἄλλων μεταγενεστέρων ἐπικῶν ποιημάτων, μακροὶ κατάλογοι ὀνομασιῶν ἀσυνήθων καὶ ἀγνώστων. Μικρότερον ἀλλὰ ἐντούτοις ψεκτέον πλημμέλημα εἶνε καὶ οἱ κακόηχοι λατινισμοὶ οἵτινες συχνὰ παρεμβύλλονται. Ἄλλ' ἀφίνοντες τὸ ἄχαρι ἔργον τῆς ἐπικρίσεως ποιήματος ὅπερ ἐν συνόλῳ εἶνε τὸ ὑψιστον προϊόν τῆς ὄλης ἐποποιίας, στρέψωμεν τὴν προσοχὴν εἰς τὰ πολυάριθμα καὶ σχεδὸν ἀπαράμιλλα κύλλα του. Ὅσον ἀφορᾷ περιγραφικὴν χάριν καὶ στιχοιουργικὴν μελωδίαν, καὶ γλαφυρότητα φράσεως οὐδὲν, κατὰ τὴν κρίσιν μου, ὑπάρχει ὑπέρτερον τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Τρίτου Βιβλίου, ἢ τῆς ἐκδρομῆς τοῦ Σατανᾶ εἰς τὸν μικροσκοπικὸν πλανήτην μας, ἢ τῆς συνεντεύξεώς του μετὰ τὸν ἀρχάγγελον Οὐριήλ. Ἡ εἰκὼν τοῦ πρώτου κήπου (ἦτοι τοῦ Παραδείσου), ὁ τρόπος τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ πρώτου ζεύγους καὶ αἱ ἀφελεῖς ἐντυπώσεις τῆς Εὔας περὶ τῆς πρώτης συναντήσεως αὐτῆς μετὰ τοῦ Ἀδάμ, ἡ ἀφίξις τοῦ ἀρχαγγέλου Ραφαήλ καὶ τὸ ἀθῶον συμπόσιον "εὐγεύστων ὀπωρῶν", ὁ ἀπροσποίητος τρόπος τοῦ χαιρετισμοῦ πρὸς τὸν οὐράνιον ἐπισκέπτην, ἡ διαβεβαίωσις τοῦ Ραφαήλ ὅτι ἡ ἀληθὴς ἀμβροσία τροφή ἐξ ὀπωρῶν, προϊόντος τοῦ χρόνου θὰ ἀφομοίου τὸ ἀνθρώπινον γένος μετὰ τὴν αἰθερίαν φύσιν τοῦ πνεύματος, εἶνε ἀναμφιβόλως τὰ εὐθὺς κατόπι λαμπρότερα μέρη τοῦ ὅλου ἔπους. Ἡ τρομερὰ ἐν τῷ οὐρανῷ μάχη περὶ ἡγεμονίας μεταξὺ τῆς Ὑψίστης Θεότητος καὶ τοῦ ἀντάρτου ἀρχαγγέλου Ἐωσφόρου—τρομερωτέρα

σύγκρουσις καὶ αὐτῆς τῆς προσομοίας ἐξεγέρσεως τῆς ἡσιοδείου Θεογονίας—ἀποτελεῖ τὴν ὕλην τοῦ ἕκτου βιβλίου, καὶ φαίνεται ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τῶν θεολογικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ποιήματος. Θὰ ἦτο προτιμώτερον ὁ οὐράνιος οὗτος πόλεμος νὰ ἐτύγχανε περιγραφῆς ὀλιγώτερον ὑπενθυμιζούσης τοὺς γηίνους σπαραγμούς, καὶ μετ' ὀλιγωτέρας ὕλικας λεπτομερείας, καίτοι ὁ ῥοῦς τοῦ πνευματικοῦ ἰχώρ ἐξ οὐ μόνου, εὐτυχῶς, αἰμίσσουσι τὰ οὐράνια πνεύματα, πόρρω ἀπέχουσι τῆς φρίκης ἣν ἐξεγείρουσιν αἱ αἱματηραὶ μάχαι τῶν ἐνσάρκων ἀνθρώπων. Εἶνε προσέτι ἀνιαρὰ ἡ περιγραφὴ τῶν μαχῶν, ἔστω καὶ οὐρανίων, ὅσον ἐν παρομοίαις σκηναῖς τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Αἰνειάδος, ἢ τῶν μεσαιωνικῶν ῥομαντικῶν ἀφηγήσεων ἰδίως τοῦ Amadis de Gaul μετὰ τὰ ἀτελείωτα ἡρωϊκὰ ἢ ἱπποτικὰ ἄθλα του. Ἀξία ὅμως μνείας εἶνε μία σκέψις, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τιτανικοῦ τούτου ἐπεισοδίου, ἐκφερομένη περὶ τοῦ ἀληθοῦς χαρακτήρος τῶν θαυματομένων ἡρωϊκῶν ἀρετῶν, καὶ σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι ὁ Μίλτων οὐδέποτε ἀμελεῖ νὰ στιγματίζῃ, ὅσάκις ἡ εὐκαιρία εἶνε πρόσφορος, τὴν ψευδοδόξαν τῶν μοναρχικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἡρώων. Τὴν ἐν λόγῳ σκέψιν ἐκφέρει ὁ Μίλτων διὰ τῶν ἐξῆς ἀθανάτων στίχων:

Strength from truth divided and from just
 Illaudable, nought merits but dispraise
 And ignominy, yet to glory aspires
 Vainglorious, and through infamy seeks fame:
 Therefore eternal silence be their doom.

Τὰ στενὰ ὄρια τοῦ ἄρθρου μου δὲν ἐπιτρέπουσιν εἰμὴ τὴν παρατήρησιν ὅτι τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ἀπολεισθέντος Παραδείσου—(τὸ δέκατον βιβλίον τὸ περιγράφον τὰς ἐν ταρτάρους συνθήκας εἶνε σχεδὸν ὑπερδάντειον ὑπὸ ἔποψιν χονδροειδοῦς φρίκης) εἶνε ἐν συνόλῳ ἀξίας πολὺ κατωτέρας τοῦ τρίτου, τετάρτου καὶ πέμπτου βιβλίου, καίτοι (περιττὸν νὰ προσθέσω) ἐκλαμπρά τινα χωρία, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰκονίζουσι τὴν κρείσσονα ὄψιν τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ μεγάλου ποιητοῦ. Τοιοῦτος εἶνε ὁ παθητικώτατος καὶ εὐγλωττος θρήνος τῆς Εὔας ἐπὶ τῇ ἀποφάσει περὶ ἐξώσεως ἀπὸ τὴν Ἐδέμ—τὸν εὐδαίμονα κήπου

O unexpected stroke worse than of death!
 Must I thus leave thee Paradise, thus leave
 Thee native soil, these happy walks and shades
 Fit haunt of gods? κ.τ.λ.

ἡ εὐγλωττὸς ἀπεγνωσμένη ἐκκλησις αὐτῆς εἰς τὸν σύζυγόν της, οὐ ἢ ἀνελεύθερος καὶ φίλαυτος στάσις πρὸς αὐτήν, ὁμολογητέον, εἶνε ἐν πλήρει ἀρμονίᾳ πρὸς τὸ πρωτότυπον τῆς Γενέσεως· ἡ τροματικῶς γραφικὴ εἰκὼν τῆς Αὐλῆς τοῦ Θανάτου καὶ ὄλων τῶν φοβερῶν συνεπειῶν ὅχι μόνον εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πᾶσαν ἐμψυχὸν ὑπαρξιν· ὁ χλευασμὸς τῆς ἀνθρωπίνης δόξης, ἥτις διαφημίζει τὰ φαῦλα, καὶ σιγᾷ περὶ τῶν ἀξίων φήμης, καὶ τέλος τὸ ἔξοχον κατηγορητήριον κατὰ

τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἱεροκρατικῆς ὑποκρισίας καὶ δυναστείας

so shall the world go on
To good malignant, to bad men benign.*

Συνέχεια, οὕτως εἰπεῖν, καὶ συμπλήρωμα τοῦ Ἀπολεισθέντος Παραδείσου, εἶνε ὁ Ἐπανακτηθεὶς Παράδεισος, μικροτέρων διαστάσεων ἔπος, ὅπερ ὁ Μίλτων λέγεται κρίνας ὡς τὸ ἀριστούργημα του, καὶ ὅπερ, ἀναμφισβητήτως, περιέχει καλλοῦν ἐξαισίου ὕψους, ἀνταξίας τοῦ ἐνδόξου δημιουργοῦ του. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν σύλληψιν, εἶνε ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁ ποιητὴς θεωρεῖ τὸν "ἐν τῇ Ἐρήμῳ πειρασμόν," ὡς ἀποτελοῦντα τὸ ὅλον θέμα τοῦ ἔπους, ὡς τὴν ἀποφασιστικὴν μάχην—τὴν ὑπερτάτην στιγμὴν κρίσεως—ἐν τῷ ἁγῶνι τῆς λυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου Γένους, ἐνῶ δὲν φαίνεται θεωρῶν ὡς τοιαύτης ἐννοίας γεγονός τὴν σταύρωσιν. Περὶ τῆς μηχανικῆς κατασκευῆς τοῦ ποιήματος δύναμαι νὰ εἶπω ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον εἶνε ἀπηλλαγμένον τῶν στρυφνοτήτων αἵτινες ἀπαντῶσιν ἐνιαχοῦ τοῦ μείζονος καὶ περιωνυμοτέρου ἔπους. Εἶνε ἀξιον μακροῦ λόγου καὶ πολλαπλῆς ἐξάρσεως, ἀλλὰ οὔτε ὡς πρὸς αὐτό, ἐπιτρέπουσι τὰ ὅρια τῆς παρουσίας μελέτης ἄλλο τι εἰμὴ ἀπλὴν μνειάν τῶν καταφανεστέρων ἀρετῶν του, ὡς ὁ θαυμάσιος μονόλογος τοῦ ὑπάτου προφήτου καὶ μεταμορφωτοῦ ἀρχίζοντος ἐν Γαλιλαίᾳ τὸ βραχὺ ἀλλὰ πλήρες χρονικῶν στάδιόν Του, μονόλογος ἔνθα ἀνακηρύσσεται μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ μεγίστων ἀποφάσεών Του, ὁ μήπω, φεῦ! πραγματοποιηθεὶς σκοπὸς Του,

To subdue and quell o'er all the earth
Brute violence and proud tyrannic power;

ἢ ἀπάντησις τοῦ πειραζομένου προφήτου εἰς τὸν πειρασμόν περὶ φήμης καὶ παγκοσμίου θαυμασμοῦ,

They praise and they admire, they know not what
And know not whom, but as one leads the other;
Of whom to be dispraised were no small praise—
His lot who dares be singularly good;

ἢ εὐγλωττος καὶ ἀγχίνους ὀμιλία τοῦ Σατανᾶ περὶ τῆς δόξης τῶν διανοητικῶν τροπαίων τῆς Ἑλλάδος—(εἶχεν ἤδη ἐπιδείξει Αὐτῷ διὰ πανοραμικῆς θέας τὰς στρατιωτικὰς δόξας τῆς Ρώμης). Δίαν ἐνδιαφέρον χαρακτηριστικὸν τῶν δύο τούτων κυριωτέρων προϊόντων τῆς θαυμαστῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Μίλτωνος—χαρακτηριστικὸν ὅπερ ἔχουσι κοινὸν μετὰ τῆς σχεδὸν ἐξίσου πεφημισμένης Θείας Κωμῆδας—εἶνε οἱ συχνοὶ ὑπαινιγμοὶ—οὐχὶ πολὺ κεκαλυμμένοι—δι' ὧν προσάπτεται μομφὴ κατὰ τῆς πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῶν ἡμερῶν του—κατὰ τῶν δεινῶν διαφθορῶν τῆς καὶ ἀδικιῶν τῆς, ὧν καὶ αὐτὸς ἔσχε πικρὰν πείραν ὑπὸ τὴν παλινορθωθείσαν μοναρχίαν ὡς ὁ περιφανέστερος καὶ δεινότερος πολέμιος τῆς τυραννίας καὶ πρόμαχος τοῦ ὑπερτέρου πουριτανισμοῦ. Ἡ προσω-

* Ἀπήχησις τῆς μομφῆς τοῦ Δάντου κατὰ τοῦ καπισμοῦ
Calcando i buoni, sollevando i pravi.

πικὴ αὕτη ἀνάμνησις τοῦ τυφλοῦ καὶ καταδιωκόμενου πατριώτου ἀναφαίνεται ἀπροκαλυπτότερον καὶ κατηγορηματικώτερον ἐν τῷ Ἀγωνιστῇ Σαρψῶνι, δημοσιευθέντι τὸ αὐτὸ ἔτος μὲ τὸν Ἀνακτηθέντα Παράδεισον, καὶ ἐπίσης μετὰ τέσσαρα ἔτη. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ, ὅπερ εἶνε ἢ περιφανέστερα καὶ ἐπιτυχεστέρα μίμησις τῆς ἑλληνικῆς τραγωδίας ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις—οὐδ' αὐτῆς τῆς Ἰφιγενείας τοῦ Γκαίτε ἐξαιρουμένης—ὁ Μίλτων ἀναδεικνύει ἑαυτὸν σχεδὸν ἐξίσου μέγαν ὅσον καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Μελπομένης. Ἐν τῇ διοικήσει τοῦ Χοροῦ, ἀμιλλᾶται πρὸς τινὰς τῶν ἀρίστων δραματικῶν τῆς ἀρχαιότητος, ὧν ὁ Εὐριπίδης ἦτο ὁ ὑπὲρ πάντας εἰνούμενος αὐτοῦ καὶ ὁ ὑπογραμμὸς του. Ὅριστικῆ ἀπήχησις τοῦ ἑλλήνος ἰδίως διακρίνεται ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ τῆς Δαλιδάς, εἰ καί, σπεύδω νὰ προσθέσω, ἢ ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐπαναλαμβανομένη μομφῇ τῆς μισογυνίας εἶνε ἀβίαστος ἐν τῇ μιᾷ περιπτώσει ὅσον καὶ ἐν τῇ ἑτέρα.

Εὐθὺς μετὰ τὰ προσημειωθέντα, ὡς σπουδαῖον ποιητικὸν προῖον τοῦ Μίλτωνος τάσσεται ὁ Κῶμος γραφεὶς ἐνωρίτερον ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ ποιητοῦ (1634), καὶ τὰ γοητευτικώτατα L'Allegro καὶ Il Penseroso, γραφέντα ἔτι ἐνωρίτερον. Εἰς ταῦτα καθὼς καὶ εἰς τὸν κατὰ ὀλίγα ἔτη μεταγενέστερον Δυκίδα, ὅστις εἶνε θαυμασία θρηνωδία ἀνταξία τοῦ Μόσχου ἢ τοῦ Βίωνος, καίπερ μὴ ἔχουσα τὴν ἐξαισίαν ἐμπνευσιν τοῦ ἀθανάτου ἔργου τοῦ Σέλλεϋ Αἰδουαίς, ὑπάρχουσι δαψιλεῖς ἐνδείξεις ὅτι νέος ἀστὴρ πρώτου μεγέθους ἐμελλε ν' ἀνατείλῃ εἰς τὸν ποιητικὸν οὐρανὸν "ὡσεὶ πρῶτα δεικνύουσα τὴν ἡμέραν."

Ὁ Κῶμος διακρίνεται ἐξ ὅλων τῶν ἀναριθμῆτων παρομοίων προϊόντων τῆς ἐποχῆς ἐν Ἀγγλίᾳ, ὡς θεωρούμενος τὸ ἀριστούργημα τοῦ εἶδους ἐκείνου τῆς δραματικῆς λογοτεχνίας, καὶ σχεδὸν τὸ μόνον ἀξιὸν τιμῆς. Τὸ ἀλληγορικὸν τοῦτο δράμα παρεστάθη τῷ 1634 ἐν τῷ πύργῳ Ludlow τοῦ προέδρου τῆς Οὐαλλίας κόμητος Bridgewater οὗ ἡ θυγάτηρ ὑπεδύθη τὸ κυριώτερον πρόσωπον. Αἱ σημαντικώτεραι σκηναὶ εἶνε ἢ περιφρόνησις μετ' ἧς ἢ ἡρώδης ἀπορρίπτει τὰς πανούργους γοητείας τοῦ "Πλάνου," ἢ ἀπόκρουσις τῶν δολοπλοκιῶν του, καὶ ἢ εὐγλωττία μετ' ἧς διαμαρτύρεται κατὰ τῆς ἐπικρατούσης ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὑποκρισίας, ἐν τῇ ἐξόχῳ ὀμιλίᾳ ἧτις ἀρχίζει διὰ τοῦ στίχου

If every just man, that now pines with want, κ.τ.λ.

Ἐν τῷ λαμπρῷ τούτῳ ποιήματι περιέχονται οἱ συχνὰ ἀναφερόμενοι στίχοι

How charming is Divine Philosophy, κ.τ.λ.,

τὰ δύο ἐξαισία εἰδύλλια L'Allegro καὶ Il Penseroso, εἶνε ἴσως ἐξ ὅλων τῶν ἔργων τοῦ Μίλτωνος τὰ γνωστότατα, καὶ εἶνε μεστὰ παντοίων περικαλλῶν εἰκόνων—μοναδικῶν εἰς τὸ εἶδος τῶν. Τοῦ Δυκίδα ἢ ἀξία καὶ τὸ ἐνδιαφέρον κείνται εἰς ἓνια χωρία μᾶλλον ἢ εἰς τὴν μορφήν ἢ οὐσίαν τοῦ ὅλου

ποιήματος, ὅπερ ἔχει ἄγαν βουκολικὸν τὸ ὕφος ἢ ὥστε νὰ εἴνε κατὰ πάντα εὐάρεστον. Ὁ ἀναγνώστης ὅστις ἔχει καλαισθησίαν καὶ κρίσιν θὰ προτιμήσῃ τὴν μεγαλοπρεπεστάτην τῶν θρηνωδιῶν, τὸ ἔκλαμπρον ἀριστούργημα τοῦ Σέλλεϋ, Adonais, οὐτινος ὑποδεέστερα εἶνε καὶ αὐτὰ τὰ ἐξαίσια ἐλεγεία τοῦ Μόσχου καὶ τοῦ Βίωνος. Τὸ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον χωρίον ἐν τῷ Δυκίδῃ εἶνε ὁ αὐστηρὸς ἐλεγμὸς τῆς ἱεροκρατικῆς πορείας καὶ οἰήσεως, καὶ ὁ οἶκτος διὰ τὴν τύχην τῶν ἀποτυφλουμένων ὀπαδῶν τῆς

the hungry sheep

Look up and are not fed, κτλ.

Ἐτερον μιλτώνειον ἐλεγείον μεγάλης ἀξίας εἶνε ὁ Ἐπιταφίος ἄμνος, ποίημα ἐμπνευσθὲν ὑπὸ τοῦ προώρου θανάτου τοῦ φίλου του Καρόλου Διοδάτη, εἰς ὃν ἀπευθύνει καὶ τινα τῶν ἀρίστων λατινικῶν ποιημάτων του. Τὸ ἔγραψε τῷ 1638 ἐπιστρέφων ἐξ Ἰταλίας, εἰς βουκολικὸν ὕφος κατὰ μίμησιν τοῦ Θεοκρίτου, τοῦ Βίωνος καὶ τοῦ Μόσχου. Ἐνδιαφέρει κυρίως διότι ἀποκαλύπτει τὰ ἐπικά σκῆδια τοῦ Μίλτωνος, ἐξ ὧν προκύπτει ὅτι κατ' ἀρχὰς εἶχε κατὰ νοῦν νὰ γράψῃ τραγωδίαν μὲ ἀλληγορικὰ πρόσωπα.

Τὰ λατινικά του ποιήματα, εἰς ἑξαμέτρους καὶ ἐλεγειακά, εἶνε αἱ ἀρισται ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις μιμήσεις τῶν ἀρχαίων ὑποδειγμάτων. Ἐν τῶν ὠραιότερων του εἶνε Ἐλεγείον πρὸς Διοδάτην (1627), ἀξιοσημείωτον ὡς σημειοῦν τὴν κλίσιν του πρὸς τὸ θέατρον (τοῦ Σαίξπηρου καὶ τοῦ Τζόνσωνος ἰδίως) καὶ ὡς περιέχον ἐξύμνησιν τῶν θελγῆτρων τῶν βρεταννίδων παρθένων—

Gloria virginibus debetur prima Britannis.

Quot tibi, conspicuae formaeque auroque, puellae
Per medias radiant turba videnda vias.

Ἡ εὐαισθησία τοῦ νεαροῦ ποιητοῦ εἰς τὸ γυναικεῖον γόητρον εἶνε καταφανὴς εἰς τοὺς λατινικοὺς καὶ ἰταλικοὺς στίχους του, δὲν εἶνε δὲ ἀφανὴς καὶ εἰς τὸ μέγα ἔπος τῆς ὠρίμου ἡλικίας του καίτοι ἐν αὐτῷ φαίνεται συγκερασμένη διὰ εὐριπιδείου τόνου. Τοιαύτη εἶνε ἡ περιφήμος ἀποστροφή τοῦ Ἀδάμ μετὰ τὴν “πτῶσιν” ἣτις εἶνε μίμησις τῶν ἵππολυτείων αἰσθημάτων. Ἀξιοσημείωτα ἐκ τῶν λατινικῶν ποιημάτων του εἰσὶ τὸ In adventum venis, περιέχον θελκτικωτάτους στίχους ἐξυμνοῦντας τὰ κάλλη τοῦ ἔαρος, καὶ τὸ ἔκτον ἐλεγείον πρὸς Διοδάτην ἐνθα ὁ ποιητὴς ὁμολογῶν ὅτι ἡ ἐμπνευσις τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀφροδίτης εἶνε πολῦτιμος εἰς τοὺς θιασώτας τῆς λύρας καὶ τῆς ἐλαφρᾶς ὑπηρεσίας τῶν Μουσῶν, ἰσχυρίζεται ὅτι μόνη ἡ δίαυτα τοῦ σαμίου σοφοῦ εἶνε πολῦτιμος εἰς τοὺς ἀτενίζοντας ὑπέρτερα ὕψη, ἰδίως τῆς ἐπικῆς ποιήσεως—

Ille quidem parce Samii pro more magistri,
Vivat et innocuos praebet herba cibos.

Ἐκ τῶν ἀναμίκτων ἀγγλικῶν ποιημάτων του ἀξία θαυμασμοῦ εἰσὶ τὰ πλείστα, ὀφείλω δὲ νὰ παρα-

τηρήσω ὅτι οὐδεὶς ἄλλος ποιητὴς ἀφήκε τόσῳ ὀλίγα ἀσήμαντα ἐν τοῖς καλουμένοις “Ἀναμίκτοις” του. Σχεδὸν πάντα τὰ “πάρεργα” τοῦ Μίλτωνος ἐμπνεύονται ὑπὸ ἰδέας τινὸς ἢ γεγονότος τινὸς στερεᾶς σπουδαιότητος καὶ μονίμου ἐνδιαφέροντος.

Ἡ φήμη τοῦ Μίλτωνος βασιίζεται ἰδίως ἐπὶ τῶν ποιητικῶν ἀριστουργημάτων του, ἀλλὰ δὲν εἶνε μόνον μέγας ποιητὴς. Εἶνε καὶ μέγας φιλόσοφος, ὡς διατρανοῦσι τὰ περὶ ἔργα του. Ἦτο τριακοντατριῶν ἐτῶν ὅτε ἐξέδωκεν ἀνωδύμως τὸ πρῶτον περὶ ἔργον, ὅπερ διακρίνει αὐτὸν ὡς δεινὸν κωμωδιστὴν τοῦ πνεύματος τῆς ὀπισθοδρομήσεως. Ἐπιπίπτει ἀκάθεκτος κατὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀτασθαλιῶν καὶ, προσάγων μαρτυρίαν ἐκ τῶν πατέρων, καταδεικνύει ὅτι τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου ἦτο ὄλως διάφορον πρᾶγμα κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ φυλλάδιον σύγκειται ἀπὸ 90 σελίδας, ἀλλ' εἶνε ὀλόκληρος ὀπλοθήκη κεραυνοβόλων ἐκφράσεων καὶ ἐπιθέτων κατὰ τῶν συγχρόνων ἐπισκόπων καὶ ἀρχιεπισκόπων. Εἰς τούτων, γνωστὸς ἐκ πολλῶν συγγραμμάτων καὶ ἰδίως ἐκ τῶν ἰουβενάλιων σατυρῶν του, ὁ ἐπίσκοπος Χάλλ, ἐδημοσίευσεν ὑπὸ ψευδώνυμον δριμυτάτην ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ μιλτωνεῖου φυλλαδίου, ὃ δὲ Μίλτων τότε ἔγραψεν ἕτερον κεραυνοβόλον φυλλάδιον ἐντελῶς θρυμματίζον τὸν ἐπίσκοπον. Εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν δημοσιευμάτων τούτων, πλήρη ἐξάψεως, σφοδρότητος, καὶ λαιδωρίας, εἶνε δύσκολον ν' ἀναγνωρίσῃ τις τὸν μέλλοντα δημιουργὸν τῶν δύο Παραδείσων, καὶ ἄλλων σοβαρῶν καὶ ἀψόγων προϊόντων τοῦ καλάμου του. Ὁ μόνος ἐπαρκῆς παράλληλος, ἐν λογογραφικοῖς πολέμοις, εἶνε ἡ ἔφοδος τοῦ Βολταίρου κατὰ τῶν ὑβριστῶν καὶ συκοφαντῶν του. Εἰς ἐν τῶν τελευταίων φυλλαδίων του ὁ Μίλτων ἐξηγεῖ μετὰ πολλῆς δυνάμεως λόγου ὅτι ὁσάκις ἐπέκρινε διαπρεπῆ καὶ δὴ φίλια πρόσωπα, ἔπραξε τοῦτο ὑπεραμυνόμενος τῆς ἀληθείας, τοῦθ' ὅπερ ἄγει ἡμᾶς νὰ ἀναφέρωμεν τὸν Ἀριστοτέλη, ὅστις καὶ αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος καὶ πάσης φιλίας προυτίμα τὴν ἀλήθειαν.

HOWARD WILLIAMS.

Ἡ Νέα Ζηλανδία φαίνεται καθιερώσασα τὸ ἀξίωμα ὅτι ἡ συσσώρευσις καφαλαίων εἰς χεῖρας ἀτόμων εἶνε ὁ μέγιστος ἐχθρὸς τοῦ ἔθνους. Οἱ νόμοι τοῦ κράτους ἤδη καθιστῶσιν ἀδύνατον τὴν σχηματισμὸν ὑπερβολικοῦ περιουσίας, καὶ λέγεται ὅτι δέκα μόνον ἄτομα ὑπάρχουν ἐν τῇ χώρᾳ μὲ περιουσίαν 200,000 φράγκων. Τὸ σύστημα τῆς φορολογίας ἐπὶ κινήτων καὶ ἀκινήτων, καὶ ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος εἶνε κατὰ τρόπον βαθμιαίως προοδευτικόν, ὥστε νὰ ἀποβαίῃ ἀκατόρθωτος ἡ ἀπόκτησις μεγάλων περιουσιῶν. Πράγματι, εἰς ἀτομικὴν τις περιουσία αὐξήσῃ τόσον ὥστε νὰ ὑπερβῇ ὀρισμένον τι μέτρον, ἡ Κυβέρνησις δικαιούται νὰ ἐπέμβῃ δημεύουσα τὴν διαφορὰν. Ἡ νομοθεσία αὕτη χρονολογεῖται ἀπὸ δεκαετίας καὶ ἰσχύει ὡς πείραμα κοινωνικῆς ἀναμορφώσεως, ἀφιεμένου εἰς τὸν χρόνον ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς.

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ.

ΑΡΘΡΟΝ ΤΟΥ ΠΡΙΓΚΗΠΟΣ ΚΡΑΠΟΤΚΙΝ.

Β'.

Ὁ εὐρωπαῖος τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος δὲν ἐσκέπτετο ὅπως ὁ τοῦ δεκάτου ἐννάτου. Ἐίχεν ὅλως διάφορον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι· δὲν ἐθεώρει ἑαυτὸν ὑπήκοον, ἀλλὰ μέλος ἀλληλεγγύου κοινότητος, μὲ ἐλευθερίαν ἐνεργείας καὶ οὐδόλως ὑπόχρεων νὰ ἀσπασθῆ τὰ κελεύσματα τῆς Ἐκκλησίας ἢ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δικαίου. Μετὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα αἱ δύο αὗται ἐπιρροαὶ—ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν Δίκαιον ὑπνώτισαν τὴν Εὐρώπην, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐρωτεύθησαν τὴν αὐθεντίαν καὶ τὸν καισαρισμὸν. Ἐκτοτε πᾶς ὅστις ἐνεφανίζετο ὡς δικτάτωρ, εἶχε τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐλογίας, διότι μὴ λησμονώμεν ὅτι τὸ ὄνειρον τῆς Ἐκκλησίας ἦτο νὰ ἔχη κραταίους καίσαρας πειθήνια ὄργανά της. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἡ Ἐκκλησία ἐμίσησεν αἰείποτε ἀσπόνδως δύο δυνάμεις, τὸν ὀρθολογισμὸν ὅστις ἐνέπνεε τὴν κοινωνίαν τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος καὶ τὸν ἑλληνισμὸν ὅστις ἐνέπνεε τὴν κοινωνίαν τοῦ δεκάτου ἑκτου αἰῶνος. Γνωρίζομεν δὲ πῶς ἐξεδήλωσεν ἐν πάσαις ταῖς ἐποχαῖς τὸ μῖσος τῆς· διὰ πυρός, βασανιστηρίων, καὶ ἀγχόνης. Τὸ πνεῦμα ἤδη τῆς αὐτενεργείας καὶ αὐτοπεποιθήσεως ἀπέπτυ ἅπασαν τὴν Εὐρώπην καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐπρυτάνευσε πνεῦμα τυφλῆς ὑπακοῆς, καὶ ὑποταγῆς εἰς αὐθεντίας. Τὸ Ῥωμαϊκὸν Δίκαιον καὶ ἡ Ἐκκλησία κατῶρθωσαν τὸν σκοπὸν των, καὶ ὅταν ἐπομένως ὁ βασιλεὺς μὲ τὴν νομολογικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν πανοπλίαν ἔκρουσε τὰς πύλας τοῦ ἄστεως προσφέρων ἑαυτὸν ὡς κραταῖον προστάτην τῶν πτωχῶν ἀφ' ἑνὸς κατὰ τῆς πλεονεξίας τῶν πλουσίων, ὡς πρόμαχον δὲ τῶν εὐπειθῶν πλουσίων ἀφ' ἑτέρου κατὰ τῆς ἐξεγέρσεως τῶν πτωχῶν, ἐγένετο προθύμως καὶ εὐγνωμόμως δεκτὸς ὑπὸ πάντων. Αἱ πύλαι τοῦ ἄστεως ἠνεώχθησαν εἰς τὸν βασιλέα, καὶ τὸ κράτος ἤδη ἐγκαθιδρύθη ἀσφαλῶς ἐν τε τῇ κεντρικῇ Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ, Πολωνίᾳ, Βοημίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ, ἐπίσης δὲ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ ὑπὸ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως. Ὁ θρίαμβος οὗτος τοῦ κράτους, βεβαίως, δὲν συνετελέσθη διὰ μιᾶς. Ἐπάλασεν οὐκ ὀλίγον κατὰ τῆς κοινωνίας, καὶ μάλιστα ἐκινδύνευσε ἀπαξ νὰ ἠττηθῆ συντριβόμενον ὑπὸ τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος. Οἱ χωρικοὶ ἐξηγέρθησαν τῷ 1358 ἐν Γαλλίᾳ καὶ τῷ 1381 ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀλλ' ἀμφότεραι αἱ ἐξεγέρσεις ἀπέτυχον καίτοι κατέληξαν εἰς κατάργησιν τῆς δουλοπαροικίας. Ὁμοίᾳ ἐξέγερσις πάλιν συνέβη τὸν δεκάτου ἑκτου αἰῶνα, ἐν Γερμανίᾳ, Ἑλβετίᾳ Ὀλλανδίᾳ καὶ Ῥωσσίᾳ, ἐν ὀνόματι τοῦ καθαροῦ ἀρχηγόνου Χριστιανισμοῦ, καὶ κατὰ τῆς νοθεύσεως αὐτὸν ἐκκλησίας καὶ πολιτείας. Οἱ ἱστοριογράφοι τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας ἐσυκοφάντησαν τὸ κίνημα τοῦτο, ἀπαξ συμπνυγὲν

ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξουσίας. Ἀνάγκη ἐπομένως νὰ γνωσθῆ ὁ ἀληθὴς χαρακτήρ του. Ἡ ἔμπνευσις του ἐπήγαγεν ἀπὸ τὰ ἀνόθευτα διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἶχεν ἐπομένως ὡς σύνθημα τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς κοινοκτημοσύνης. Τὸ ἐνδότερον φῶς ἐκάστου ἀνθρώπου ἐκηρύσσετο ὡς ὁ μόνος ἀναξ καὶ μόνος νομοθέτης, ἡ μόνη αὐθεντία καὶ ἡ μόνη βουλή. Ἡ κοινότης ἐκηρύσσετο ὡς μόνος γαιοκτήμων καὶ μόνος εὐπατρίδης, καὶ μόνος ταμίας τῶν ἐργαζομένων. Ἐκηρύσσοντο δηλαδὴ αἱ ἀλήθειαι τῆς σημερινῆς κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης καὶ βιονομίας, αἱ τὸσφ θαυμασίως συμπίπτουσαι μὲ τὰ διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὸσφ πολεμούμεναι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ πολιτείας. Τὸ κίνημα ἀρχικῶς ἀνεφάνη εἰς τὰς πόλεις, εἶτα δὲ ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὰς ἐξοχάς. Οἱ χωρικοὶ ἀπεκήρυξαν τοὺς γαιοκτῆμονας καὶ εὐπατρίδας καὶ ἀπέσπασαν ἀπ' αὐτῶν τὰς γαίας ἃς οὗτοι εἶχον σφετερισθῆ ἀπὸ τὰς κοινότητας. Προσέτι οἱ χωρικοὶ ἐξεδίωξαν τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς δικαστὰς καὶ παλινώρθωσαν τοὺς πρόσθεν ἐλευθέρους θεσμούς των. Μόνον δὲ ἀφοῦ ἐτέθη εἰς ἐνεργεῖαν ἡ ἀγχόνη, τὸ πῦρ, καὶ τὰ βασανιστήρια καὶ ἀφοῦ ἐνηργήθησαν σφαγαὶ ἑκατὸν χιλιάδων χωρικῶν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου, μόνον μετὰ τὰς βαρβαρότητας ταύτας κατῶρθωσεν ἡ βασιλικὴ ἐξουσία, συμμαχούσης τῆς τε παπικῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς λουθηρανικῆς, νὰ καταστείλῃ τὴν ἐξέγερσιν τούτην ἣτις ἐπὶ στιγμὴν ἠπέιλησε τὰ ἀρτυγέννητα κράτη. Ἡ ἐξέγερσις εἶχε θρησκευτικὴν φυσιογνωμίαν καὶ ἐκλήθη ἀναβαπτισμός, ἡ δὲ λουθηρανικὴ μεταρρύθμισις ἐπήγαγεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀναβαπτιστικοῦ κινήματος. Ἐντούτοις ἡ λουθηρανικὴ μεταρρύθμισις, ἐπακουμβῶσα εἰς τὸ κράτος, προέβη εἰς σφαγὰς τοῦ λαοῦ καὶ συνέπνιξε τὸ κίνημα ἐξ οὗ ἠρύσθη ἀρχικῶς τὸ σθένος της. Ἦτο ὄντως παμμέγεθες τὸ κύμα ἐκεῖνο τῆς ἀναβαπτιστικῆς διανοήσεως. Οἱ ὀλίγοι ἐπιζήσαντες κατέφυγον εἰς τὰς “μοραβικὰς ἀδελφότητας” αἵτινες ἐπὶ τέλους κατεστράφησαν καὶ αὐταὶ ὑπὸ τῆς Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας. Τινὲς αὐτῶν διασωθέντες εὗρον ἄσυλον ἐν τῇ νοτιανατολικῇ Ῥωσσίᾳ καὶ ἄλλοι ἐν Γρηνλανδίᾳ, ἐνθα μέχρι σήμερον βιοῦσιν εἰς ἀδελφότητας καὶ ἀρνοῦνται πᾶσαν πολιτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ πᾶσαν ὑπακοὴν εἰς τὸ κράτος.

Μετὰ τὴν ἐξολόθρευσιν ταύτην τῶν ἀναβαπτιστῶν, τὸ κράτος ἐξησφαλίσθη. Ὁ νομικός, ὁ ἱερεὺς, καὶ ὁ ἀξιωματικὸς συνωμολόγησαν ἀλληλέγγυον συμμαχίαν περὶ τοῦ θρόνου, καὶ ἠδυνήθησαν ἕκτοτε νὰ ἐξακολουθήσουν ἀκωλύτως τὸ ἔργον τῆς ὑποδουλώσεως τῶν κοινωνιῶν. Ταυτοχρόνως οἱ ἱστοριογράφοι, ἀδρῶς πληρονόμοι ὑπὸ τῆς Πολιτείας, εἰς μετὰ τὸν ἄλλον ἠγειραν σωρείαν ἐπὶ σωρείας ψευδῶν περὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ψευδῶν τούτων, εἰς

τὰ σχολεία ὅλοι μας ἔχομεν ὑπνωτισθεῖ ἀπὸ τὴν ιδέαν ὅτι τὰ κράτη εὐηργέτησαν τὴν ἀνθρωπότητα κατορθώσαντα νὰ συμπήξωσιν ἐθνικὰς ἐνότητας κατορθώματα τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο δυνατόν πρὶν ἐνεκα τῆς ἀντιζηλίας τῶν αὐτονόμων κοινοτήτων. Ἐν τούτοις ἡ ἔρευνα ἀπέδειξεν ὅτι μεθ' ὅλας τὰς ἀντιζηλίας των, τὰ μεσαιωνικὰ ἄστυα εἶχον ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ἐργασθεῖ νὰ συμπήξωσι ἐθνικὰς ἐνότητας ὁμοσπονδιακῶς καὶ ἔβαινον αἰσίως εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου, ἀφοῦ μάλιστα ἐπαγίωσαν ἤδη ἐπιτυχῶς ἐθνικὰς τινὰς ἐνότητας, ὡς, φερ' εἰπεῖν, τὴν λομβαρδικήν, ἣτις περιελάμβανε τὰς πόλεις τῆς βορείου Ἰταλίας, καὶ εἶχε τὸ ὁμοσπονδιακὸν ταμεῖον ἐν Γενούῃ καὶ Ἐνετία. Ἄλλαι τοιαῦται ὁμοσπονδίαί ἦσαν ἡ τοσκανική, ἡ ῥηνική (περιλαμβάνουσα ἐξήκοντα πόλεις), ἡ βεστυφαλκή, ἡ βοημική, ἡ σερβική, ἡ πολωνική, καὶ ἡ ῥωσική. Ἐπὶ ἤρχον ὅλα τὰ στοιχεῖα πρὸς θεμελίωσιν μεγάλων συμπολιτειῶν ἐλευθέρᾳ βουλήσει τῶν ὁμοσπονδιῶν κοινοτήτων, ἔχομεν δὲ ζῶν παράδειγμα ἔτι σήμερον τὴν Ἑλβετίαν. Πῶς ἐπέπλευσεν ἡ Ἑλβετία ἐπὶ τοῦ πελάγους τούτου τῆς πάνωλεθρίας τῶν ὁμοσπονδιῶν τοῦ μεσαιῶνος; Διότι αἱ ἑλβετικαὶ πόλεις ἔσπευσαν εἰς ἀρωγὴν τῶν ἐξεγερθέντων χωρικῶν τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος, ὥστε πόλεις καὶ χωρία ἀπετέλεσαν ἐθνικὴν ἐνότητα ὁμοσπονδιακὴν, ζῶσαν ἀκόμη καὶ σήμερον!

Ἐγκεῖται εἰς τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ κράτους νὰ μὴ δύναται νὰ ἀνεχθῆ τὴν ιδέαν τῆς ὁμοσπονδίας διότι ἡ φράσις "Κράτος ἐν Κράτει" εἶνε ὁ ἐφιάλτης τῶν σπουδαστῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δικαίου, καὶ ἐπομένως ἡ ὁμοσπονδιακὴ ἀρχὴ ἐμπνέει τρόμον εἰς τὸ κράτος ὡς ἐκπροσωποῦσα τὸν εἰρημένον ἐφιάλτην. Τὸ κράτος δὲν ἀνέχεται εἰμὴ μεμονωμένους ὑπηκόους· ἐνώσεις καὶ ἀδελφότητας τὰς φοβεῖται, καὶ ἐπομένως σπεύδει νὰ συμπνίξῃ πᾶσαν ὁμοσπονδιακὴν τάσιν. Δὲν θέλει ἀχαϊκοὺς συνδέσμους, θέλει ὑποταγὴν παντὸς ὑπηκόου εἰς τοὺς τριάκοντα τυράννους. Κράτος ἄνευ τῆς ὑποταγῆς ταύτης δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ὥστε μίχεται διὰ τὴν ὑποταγὴν ταύτην ἐξ ἐνστίκτου αὐτοσυντηρήσεως. Ἡ ὑποταγὴ τῶν ὑπηκόων εἶνε ἡ ψυχὴ τοῦ κράτους· ἅμα αὕτη λείψῃ, τὸ κράτος μεταμορφύεται εἰς ὁμοσπονδιαν. Διατί ὁ δέκατος ἔκτος αἰὼν εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν αἰὼν τῆς σφαγῆς καὶ τῶν πολέμων; Διότι τότε ἦτο ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν τὰ ἀρτισύστατα κράτη ἐπελήφθησαν ἰδίως τοῦ ἔργου τῆς ἐξουτώσεως τῶν ὁμοσπονδιῶν. Πανταχοῦ τὸ κράτος ἐδραιοῦται διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου. Πολιορκεῖ τὰ ἐλεύθερα ἄστυα, τὰ κυριεῖται ἐξ ἐφόδου, τὰ λεηλατεῖ, ἀποδεκατίζει τοὺς κατοίκους καὶ τοὺς ἐκπατρίζει. Τὸν δέκατον πέμπτον πλοῦσια, εὐήμερα, πολυπληθῆ, προοδεύοντα ἄστυα ἐκάλυπτον τὴν Εὐρώπην. Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Ἐκκλησία τὰ μετέβαλεν ἐντὸς δύο αἰῶνων εἰς τέλματα ἀφοῦ ἔσφαξεν ἢ ἐξεπάτρισε

τοὺς κατοίκους των. Ἀκόμη καὶ αἱ ὁδοὶ αἱ πρὶν ἐνοῦσαι τὰ ἄστυα, κατέστησαν ἀδιάβατοι τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα. Ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἀθλιότης εἶνε τὰ ἐπακόλουθα τῆς παγιώσεως τοῦ κράτους, καὶ λίαν φυσικῶς διότι σκοπος καὶ ἀποστολὴ τοῦ κράτους ἦτο νὰ ἐκμηδενίσῃ τὰς ἀγροτικὰς κοινότητας ἀφοῦ ἐξεμηδένισε τὰ ἄστυα, νὰ καταστρέψῃ πάντας τοὺς δεσμοὺς τοὺς ὑφισταμένους μεταξὺ τῶν χωρικῶν, νὰ παραδόσῃ τὰς γαίας των εἰς τοὺς πλουσίους πρὸς λεηλασίαν, καὶ ὑποδουλώσῃ ἕκαστον ἄτομον εἰς τὸν ὑπὸ ἀλλήλον εἰς τὸν ἱερέα καὶ εἰς τὸν γαιοκτήμονα. Καθ' ὅλον τὸν δέκατον ἕκτον καὶ τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα τὸ κράτος ἠσχολεῖτο εἰς ἐξόντωσιν κοινοτήτων, εἰς σύλησιν ἀδελφοτήτων, εἰς φορολογίαν τῶν ἀπλοῦτων χάριν τοῦ συμφέροντος τῶν πλουσίων, εἰς ἐξολοθρευσιν χωρῶν διὰ τοῦ πολέμου. Ἡ ἀριστοκρατία καὶ ὁ κλήρος ἐν Γαλλίᾳ ἐσφετερίσθησαν σχεδὸν ὅλας τὰς γαίας τὰς ἀνηκούσας εἰς κοινότητας. Μολαταῦτα μέχρι τοῦ 1787 ἐξηκολούθουν νὰ ὑπάρχουν ἀνεξάρτητοι κοινότητες. Τὰ συμβούλια των συνήρχοντο τακτικῶς, ἀλλὰ ταχέως ἡ πολιτεία τὰ κατήργησε ἀναθέσασα τὰς ὑποθέσεις τῆς κοινότητος εἰς χεῖρας ὀλίγων συνδικῶν ἐκλεγμένων ὑπὸ τῶν πλουσιωτέρων ἀστῶν καὶ χωρικῶν. Πολλὰ ἐξεγέρσεις ἐγένοντο πρὶν ἢ Συμβατικῆ Συνέλευσις τῷ 1792 διατίξῃ τὴν εἰς τινὰς κοινότητας ἀπόδοσιν τῶν γαιῶν των. Βραδύτερον ὁμως πάλιν τὸ ἔργον τῆς ἀρπαγῆς ἐξηκολούθησεν ὑφ' ὅλα τὰ πολιτεύματα τῆς Γαλλίας. Ἡ αὕτη ἀρπαγὴ χαρακτηρίζει τὰ λοιπὰ κράτη τῆς Εὐρώπης—τὸ Βέλγιον, τὴν Ἀγγλίαν τὴν Γερμανίαν τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν, καὶ μόνον διαφέρει κατὰ τὴν μέθοδον. Τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἐξουτώσεως τῶν αὐτεξουσίων κοινοτήτων συνεπληρώθη μέχρι τοῦ 1850. Ὅχι μόνον αἱ γαῖαι πάσης κοινότητος ἀφηρέθησαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπόστασις αὐτῆς ὡς αὐτοτελοῦς ὀργανισμοῦ. Ἰχνη μόνον αὐτοδιοικήσεως—οὐδέποτε ἀνεξαρτησίας—ἀφέθησαν εἰς τοὺς δήμους, καὶ αὐτὸ δὲ ἐγένετο ἐξ οἰκονομικοῦ ὑπολογισμοῦ, ἵνα μὴ βαρύνεται ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ κράτους. Μέχρι ἀκόμη τοῦ 1883 ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς ἐν Γαλλίᾳ πᾶσα ἐνωσις τῶν χωρικῶν ἔστω καὶ ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ συνεταιρισθῶσι πρὸς ἀγορὰν λιπάσματος ἢ ἀρδουσίαν τῶν ἀγρῶν των. Μόνον τῷ 1886 ἡ Δημοκρατία παρεχώρησεν εἰς τοὺς χωρικοὺς τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς ἐνώσεως καὶ διεσαλπίσθη ὡς θαυμασία δημοκρατικὴ πρόοδος τῶν ἡμερῶν μας, ἐνῶ ἦτο δικαίωμα ἀνήκον εἰς τοὺς χωρικοὺς παλαιόθεν. Ὅσῳ ἐπιμελῶς διαστρέφει τὴν ἀντίληψιν ἢ ἀνατροφὴν τὴν ὁποῖαν δίδει τὸ κράτος διὰ τῶν σχολείων του, καὶ διὰ τῶν προκαταλήψεων αὐτοῦ δημιουργεῖ πρὸς ὄφελος αὐτοῦ. Πᾶσαν ὁμως πρωτοβουλίαν τὸ κράτος ἀποθαρρύνει τρέμον τὸν ἐφιάλτην "κράτος ἐν κράτει." Εἰς τὸν Μεσαιῶνα αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν πόλεων ἐλύοντο διὰ διαι-

τησίας, καὶ πάντοτε κατέληγον εἰς συμβιβασμόν. Τὸ κράτος ὁμῶς ἐκέλευσεν ὅτι αἱ διαφοραὶ ἔστω καὶ αἱ μηδαμινώταται πρέπει νὰ ἀναφέρονται εἰς αὐτὸ καὶ νὰ προκαλῶσιν ἀτελεύτητον ἐγγραφονομίαν, δίδουσαν κέρδη εἰς πολυαρίθμους ὑπαλλήλους. Τὸ ἐμπόριον, ἢ βιομηχανία, αἱ τέχναι ἔπαθον διαστροφήν ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν τοῦ κράτους, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς διαστροφῆς προέκυψεν ἡ βιομηχανικὴ δουλεία, ἡ τάξις τῶν μισθοδούλων, καὶ ὁ ἀπειροσ ἀριθμὸς τῶν πεινῶντων, ἐν πάσῃ χώρᾳ. Μία ἀπὸ τὰς αὐστηρὰς ἀπαγορεύσεις ἦτο ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ὑπεργίας. Ἐν Ῥωσίᾳ ἀκόμη καὶ σήμερον θεωρεῖται ἡ ἀπεργία ὡς ἔγκλημα ἐσχάτης προδοσίας κατὰ τοῦ κράτους. Ἐν Γερμανίᾳ κατὰ μέγα μέρος θεωρεῖται ἔγκλημα, καὶ μέχρι τινὸς καὶ ἐν Γαλλίᾳ. Ἐν Ἀγγλίᾳ κατόπιν πολλῶν ἐξεγέρσεων τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας ἀνεγνωρίσθη. Μεγάλοι ἐπίσης ἄγῶνες ἐδέησε νὰ διεξαχθῶσιν ὅπως ἐπιτραπῇ ἡ σύστασις ἐμπορικῶν ἐταιρειῶν, ἡ ὅπως παραχωρηθῇ τὸ δικαίωμα τοῦ γράφειν, ἡ ὁμιλεῖν ἢ ἀπλῶς σκέπτεσθαι ἄλλως ἢ ὅπως τὸ κράτος κελεύει διὰ τῶν ἀκαδημιῶν του, τῶν πανεπιστημίων του καὶ τῶν ἐκκλησιῶν του. Εἶνε πολλὰ ἄλλα δικαιώματα πρὸς παραχώρησιν τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ ἀνάγκη δεινῶν ἀγῶνων. Ἡ φορολογία, διὰ τῆς ὁποίας τὸ κράτος πιέζει τὰς ὀμίδας χάριν τοῦ συμφέροντος τῶν φίλων του, ὁ πόλεμος ἀνευ τοῦ ὁποίου τὸ κράτος οὔτε νὰ ἐδραιωθῇ δύναται οὔτε νὰ συντηρηθῇ, ἢ ψευδανατροφῇ, δι' ἧς τὸ κράτος δηλητηριάζει τὸ πνεῦμα τῶν ὑπηκόων του ὥστε νὰ πιστεύῃ ὅτι ἡ ὑποδούλωσις εἶνε ἐλευθερία, ὅλα ταῦτα εἶνε λογαριασμοὶ οὓς ἔχει ἡ κοινωνία νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸ κράτος, ὅχι μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ τὸ μεταρρυθμίσῃ, σωφρονίσῃ ἢ ἀναμορφώσῃ. Τοιοῦτον τι εἶνε ἀδύνατον ἀφοῦ ἐκ τῆς ἱστορίας γνωρίζομεν ὅτι τὸ κράτος προέκυψε μόνον καὶ μόνον δι' ἓνα σκοπὸν—τὸν σκοπὸν νὰ παρακωλύῃ τὴν συνεννόησιν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, νὰ ἐπιπροσθῇ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τοπικῆς πρωτοβουλίας, νὰ συντρίβῃ τὰς ὑφισταμένας ἐλευθερίας καὶ νὰ ἐμποδίξῃ τὴν παλινὸρθωσιν αὐτῶν. Ἄλλον σκοπὸν τὸ κράτος ἀδυνατεῖ νὰ ἐκπληρώσῃ διότι δι' αὐτὸν καὶ μόνον προέκυψεν. Ἐτι μᾶλλον ἀδυνατεῖ νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς σκοπὸν ἀντίθετον τοῦ προειρημένου. Ἡ κοινωνία ἀφορᾷ εἰς τὸν ἀντίθετον σκοπὸν, ὅταν λοιπὸν παρουσιάσῃ τοὺς λογαριασμοὺς τῆς εἰς τὸ κράτος θὰ τοὺς παρουσιάσῃ μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ τὸ καταργήσῃ. Ἡ ἐπιδιώξις κοινωνικῆς ἀναγεννήσεως διὰ τοῦ κράτους εἶνε οὐτοπία, ἢν διατρέφουσιν εἰς τὸν ἐγκέφαλόν των μόνον ὅσοι ἀγνοοῦν τέλος τὴν ἱστορικὴν καταγωγὴν τοῦ κράτους, ἢ τουλάχιστον ἐκλαμβάνουν ὅτι ἡ κοινωνικὴ ἀναγέννησις εἶνε ἀσήμαντος ὑπόθεσις ἢν δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν εἰς τὸ κράτος. Μέγα λάθος, καὶ ἰδοὺ παράδειγμα ἡ Γαλλία. Ὅχι ὅτι ἐπερίμενέ τις

κοινωνικὴν ἀναγέννησιν ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Δημοκρατίαν, ἀλλὰ ὅλοι ἐπεριμένομεν νὰ εἰσαγάγῃ ἀπλῶς ὀλίγον δημοκρατικὸν πνεῦμα. Οὐδαμῶς ἔπραξεν οὕτω καὶ δὲν πρέπει νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν δημοκρατικὴν ἀνάηψιν τὴν τελευταίας εἰκοσιπενταετίας, διότι αὐτὸ συνέβη πανταχοῦ, (ἀκόμη καὶ εἰς τὰς Μοναρχίας) ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν καιρῶν οὓς διερχόμεθα. Ἡ Γαλλία καίτοι προσέλαβε δημοκρατικὴν μορφήν πολιτεύματος πράγματι ἀπέμεινε μοναρχικὴ κατ' οὐσίαν, ὅσον ἦτο καὶ πρὸ τριάκοντα ἐτῶν. Πολλοὶ ἀναμορφῶται εἶχον βαυκαλισθεῖ διὰ τοῦ ὄνειρου ὅτι ὁ πολιτειακὸς ὀργανισμὸς τῆς Γαλλίας ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιοθῇ πρὸς ἐκδημοκρατισμὸν τῆς χώρας. Βλέπομεν ἤδη τὸ σφάλμα των. Ἄντι νὰ πειραθῶσι χρησιμοποίησιν ἔπρεπε νὰ ἐπιληφθῶσι τὴν καταστροφήν τοῦ κράτους, καὶ τὴν θεμελίωσιν νέου ὀργανισμοῦ, ἀρχίζοντος ἀπὸ τὴν βύσιν τῆς αὐτεξουσίας κοινότητος. Δὲν ἐνόησαν ὅτι τὸ κράτος ἀδυνατεῖ νὰ ἐκπληρώσῃ ἄλλον σκοπὸν εἰμὴ ἐκεῖνον διὰ τὸν ὁποῖον προέκυψεν. Ἀφοῦ δὲ ἀπέτυχεν ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία εἰς τόσον δευτερεύοντα σκοπὸν οἷος ὁ τοῦ ἐκδημοκρατισμοῦ τῆς χώρας, πόσω μᾶλλον οἰουδήποτε ἄλλο κράτος θ' ὑποτύχῃ εἰς σκοπὸν τόσω κολοσσιαῖον οἷος ὁ τῆς κοινωνικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κόσμου. Ὅτι ἡ παλαιὰ αὐτὴ μηχανή, ὁ παλαιὸς ὀργανισμὸς, ὁ βραδέως συναρτισθεὶς διὰ μέσου τῆς ἱστορίας ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ σφαγιαῖξῃ πᾶσαν ἐλευθερίαν, νὰ συντρίβῃ τὸ ἄτομον, νὰ καθιεροῖ τὴν κατάθλιψιν ὡς νόμιμον, νὰ διαστρέφῃ τὸν ἐγκέφαλον συνειθίζων ἡμᾶς εἰς τὴν ὑποδούλωσιν,—θὰ δυνηθῇ ποτε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὄργανον νέων λειτουργιῶν, ὅτι θὰ δύσῃ ἀφετηρίαν εἰς νέαν ζωὴν, ὅτι θὰ ἀναστυλώσῃ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητά ἐπὶ οἰκονομικῆς βάσεως, ὅτι θὰ ἀφυπνίσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ θὰ βαδίσῃ εἰς κατάκτησιν κρείσσονος μέλλοντος? Οἷος παραλογισμὸς! οἷα παρενόησις τῆς ἱστορίας! Τὸ ἔργον ὅπερ κείται ἐνώπιόν μας εἶνε ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς Κοινωνίας ἐκ βάρων. Δὲν πρόκειται ἀπλῶς νὰ ἐξασφαλισθῇ εἰς τὸν ἐργάτην "τὸ ἀκέραιον προῖον τῆς ἐργασίας του," ἀλλὰ πρόκειται νὰ μεταβληθῶσιν ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ συνθήκαι ἄρδην πρόκειται νὰ ἀφυπνισθῇ ἐντὸς πάσης ὀμίδος ἀνθρώπων τὸ δημιουργικόν, οἰκοδομητικόν, ὀργανωτικόν πνεῦμα, τὸ πνεῦμα τῆς πρωτοβουλίας, καὶ τῆς αὐτοπεποιθήσεως, καὶ ὁ ὅλος βίος ν' ἀνακαινισθῇ ἐν ὅλαις ταῖς δράσεσιν αὐτοῦ. Τί ἔχει νὰ κάμῃ τὸ κράτος μὲ τοιοῦτον γιγάντιον ἐγχείρημα; Δι' ὅλης τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ δύο ἀντίθετοι τάσεις, συγκρούονται διηλεκτῶς, καὶ ἀπόκειται εἰς ἡμᾶς νὰ ὑποβοηθήσωμεν τὴν ἐπικράτησιν τῆς μιᾶς. Αἱ δύο αὗται τάσεις, ἡ παραδόσεις εἶνε, ἡ ῥωμαϊκὴ, καὶ ἡ λαϊκὴ· δηλαδὴ ἡ καισαυρικὴ καὶ ἡ ὁμοσπονδιακὴ· ἢ ἄλλως ἡ τάσις πρὸς τὴν αὐθεντίαν καὶ ἡ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Τί εἶνε εὐγενέστερον, ἀνθρωπικώτερον,

καὶ χριστιανικώτερον, νὰ συνεχίσωμεν τὸ ἔργον τῆς ἐξελίξεως ἐκεῖθεν ὅπου τὸ ἑσταμάτησεν ἡ πολιτεία τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα, ἢ νὰ προσκολληθῶμεν εἰς τὸ βάρβαρον ἄρμα τῆς ῥωμαϊκῆς, ἐκκλησιαστικῆς, καὶ καισαρικῆς παραδόσεως; Ἡ Αἴγυπτος, ἡ Ἀσία, ἡ Ἑλλάς, ἡ Κεντρικὴ Εὐρώπη, ὅλαι ἐκ περιτροπῆς ὑπέκυψαν εἰς τὸν αὐτὸν νόμον τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως. Πανταχοῦ ἡ αὐτὴ διαδοχὴ φάσεων, πρῶτον ἡ ἀρχέγονος φυλὴ, εἶτα ἡ ἀγροτικὴ κοινότης, κατόπιν τὸ ἐλεύθερον ἄστυ καὶ τέλος δὲ διὰ τοῦ κράτους θάνατος. Ἡ Αἴγυπτος ἀπέθανε δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου, ἀφοῦ διὰ τῶν σταδίων τῆς φυλῆς καὶ τῆς ἀγροτικῆς κοινότητος ἀνέπτυξε τὸν πολιτισμὸν τοῦ ἄστεως. Ἡ Ἀσσυρία, ἡ Περσία, ἡ Παλαιστίνη διαδοχικῶς ἀνέπτυξαν τὸν πολιτισμὸν τῶν ἐλευθέρων πόλεων, εἶτα ἀνεφύη τὸ κράτος καὶ τὰς ἐπιβίβησε. Νέος πολιτισμὸς ἐβλάστησεν ἐν Ἑλλάδι, ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ οἱ προηγούμενοι, προκύψας ἐκ τῶν σταδίων τῆς φυλῆς, τῆς ἀγροτικῆς κοινότητος καὶ τοῦ ἐλευθέρου ἄστεως. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐφθασεν εἰς τὸ μέγιστον ὕψος. Ἡ Ἀνατολὴ ὅμως ἔφερεν εἰς τὰ ἄστεά του τὴν δηλητηριώδη πνοὴν τῆς, τὰς παραδόσεις τοῦ δεσποτισμοῦ τῆς. Ἡ μακεδονικὴ αὐτοκρατορία ἐδημιουργήθη, τὸ κράτος ἐπαγιάθη, ἐπιβίβησε τὸν πολιτισμὸν, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἀπέθανεν. Ἐπειτα ἡ Ῥώμη. Ἐπίσης ἀπὸ τὴν φυλὴν εἰς τὴν ἀγροτικὴν κοινότητα καὶ ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν κοινότητα εἰς τὸ ἐλεύθερον ἄστυ. Μέγας πολιτισμὸς ἀναφύεται. Ἀλλ' ἔρχεται τὸ κράτος, καὶ δι' αὐτοῦ ὁ θάνατος. Πάλιν νέος πολιτισμὸς ἀνέθορον ἀπὸ τὰς ἀρχέγονους φυλὰς τῶν κελτῶν, τῶν γερμανῶν τῶν σλάβων καὶ τῶν σκανδιναυῶν. Βραδέως αἱ φυλαὶ αὗται ἀνελίχθησαν εἰς ἀγροτικὰς κοινότητας ἀκμασίσας μέχρι τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος. Εἶτα ἀνελίχθησαν ἐξ αὐτῶν τὰ ἐλεύθερα ἄστεα τὰ παραγαγόντα τὴν ἑνδοξὸν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἀλλ' ἔρχεται τὸ κράτος, — καὶ τί ἄλλο μέλλει νὰ συμβῆ εἰμὴ θάνατος ὅπως ἐν πίσῃ ἄλλῃ προηγουμένη περιπτώσει, ἐκτὸς εἰάν προλάβωμεν νὰ τὸ καταργήσωμεν ἀναδιοργανοῦντες τὴν κοινωνίαν ἄρδην ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τάσεως πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἣτις εἶνε ἡ τάσις ἣν τὸ κράτος φύσει ἐχθρεύεται;

ΠΕΤΡΟΣ ΚΡΑΠΟΤΚΙΝ.

Ὁ ἰατρὸς J. Oldfield γράφει εἰς τὰ Ἡμερήσια Νέα τοῦ Λονδίνου λέγει ὅτι τὸ σθένος ἐνδὲς ἰθῆνους ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ εἶδος τῆς τροφῆς, καὶ ὅτι τὸ κρέας εἶνε ἡ χειρίστη τροφή ὡς πρὸς τοῦτο. Τὸ ὕσκρια, οἱ καρποί, καὶ τὰ φυτὰ, ἅτινα εἰσὶν ἡ ἀρίστη τροφή, ἀπαιτοῦσι τόσῃ μεγάλῃν ἔκτασιν καλλιέργειας, καὶ τόσῃ μέγαν ἀριθμὸν ἐργατῶν ὥστε πάντοτε θὰ ὑπῆρχεν ἐργασία δι' ὅλους τοὺς κατοίκους χώρας ἣτις θὰ ἀφιερῶτο εἰς τὴν ἀκρεοφαγικὴν παραγωγὴν.

Εἰς ἐπισφράγισιν τῶν λόγων τοῦ διακρουοῦς ἐπιστήμονος ἀξιοσημελιώτα γεγονότα εἶνε αἱ συχναὶ ἀθλητικαὶ νίκαι ἀκρεοφάγων, ἰδίως τὸ γεγονός ὅτι ἐκ τῶν τεσσάρων διεθνῶν Ὀλυμπιάδων νικηταὶ τοῦ μαραθωνίου δρόμου ἀνεδείχθησαν ὁ Ἕλλην Λούης καὶ ὁ ἰταλὸς Δαράνδος, ἠττηθέντων τῶν βοουφαγιστῶν ἀγγλοσαξόνων. Τὸ λάθος τῆς κρεοφαγίας ἀναγνωρίζει ὁ πρό τιμος συσταθεὶς Σύνδεσμος ἐπιλέκτων ἀγγλων πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς ἀναιμάκτου διαίτης.

“ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΝ: ”

Ἡ ἐντύπωσις τὴν ὁποίαν ἀποκομίζει τις ἀπὸ τὴν μελέτην τοῦ περιωνύμου αὐτοῦ βιβλίου εἶνε ὅτι διὰ νὰ ζῶμεν βίον πλήρη, ὑγιᾶ, καὶ δλβιον πρέπει νὰ μάθωμεν ποῖα εἶνε ἡ ἀκριβὴς ἡμῶν θέσις πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν φύσιν, καὶ πρὸς τοὺς ὁμοίους μας—καὶ νὰ φέρωμεν εἰς ἁρμονίαν πρὸς τὴν σχέσιν ταύτην τοὺς στοχασμοὺς μας, τὰ συναισθήματά μας καὶ τοὺς πόθους μας. Διὰ νὰ κατορθώσωμεν τοῦτο, δηλαδὴ νὰ διακρίνωμεν τὴν θέσιν μας ἢ μόνῃ μέθοδος εἶνε ἡ ἀνάπτυξις τῆς αὐτοκρατήσεως. Δεσποτεία δηλαδὴ ἐπὶ τῶν παθῶν μας, ὀρέξεών μας καὶ στοχασμῶν μας. Ἡ δεσποτεία αὕτη ἦτοι αὐτοκράτησις εἶνε ἡ τέχνη τοῦ βίου καὶ περιλαμβάνει πᾶσαν ἀρετὴν. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐκφράσῃ ἑαυτὸν καὶ νὰ τεθῆ ἐν ἀλληλεγγύῃ μετὰ τῶν ἄλλων. Ἀλλὰ πῶς θὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς αὐτοκρατήσεως; Ὁ συγγραφεὺς ἀπαντᾷ δι' ἐνὸς παραδείγματος. Ἐὰν εἰς τὸ ὑπόδημά σου ὑπείσέλθῃ λιθάριον ἢ ἄκανθα, ἡ ἐνόχλησις παύει ἅμα ἀφαιρέσης τὸ ὑπείσελθόν. Ὁμοίως καὶ περὶ διαταρακτικῶν στοχασμῶν ὑπείσερχομένου εἰς τὸ πνεῦμα. Ἡ ὑποδούλωσις παύει ἅμα ἐξοβελίσης τὸν ὑπείσελθόντα στοχασμὸν. Ὁ δυνάμενος νὰ ἐξοβελίξῃ ἓνα στοχασμὸν, δύναται νὰ κατορθῶνῃ ὅ,τι δήποτε. Ἡ ἀπλοποίησις τοῦ βίου εἶνε μέγα βοήθημα, καὶ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς τέχνης τοῦ παραιτεῖσθαι τῶν περιττῶν, καὶ ἀπαλάττεσθαι τῶν παντοίων προκαταλήψεων καὶ ὑποκρισιῶν δι' ὧν μᾶς περιέσφυγξε πλημμελῆς ἀνατροφή παιδιῶθεν. Ἄλλως ἐλευθερία δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ οὔτε πολιτικὴ, οὔτε κοινωνικὴ, οὔτε ἀτομικὴ, καὶ ἀνευ ἐλευθερίας αἱ λέξεις πολιτισμὸς καὶ πρόοδος δὲν ἔχουν νόημα. Πράγματι ἡ κατάστασις τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν πολιτισμὸν εἶνε εἶδος νοσηρᾶς παρενθέσεως ἐν τῇ ἀνελίξει τοῦ ἀνθρωπίνου γένους προκυψάσης ἀφ' ὅτου ἡ ἐλευθερία ἐσφαγιάσθη διὰ τοῦ θεσμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπιβληθείσης ἀνάγκης νὰ ὑπάρχουν κυβερνήσεις. Τὴν νοσηρότητα δὲ τοῦ πολιτισμοῦ ὁ συγγραφεὺς βλέπει εἰς τὸ γεγονός ὅτι πᾶσα κοινωνία πράγματι στερεῖται ὑγείας, μόνον καὶ μόνον διότι ἔχει σφαλερὰν ἀντίληψιν τοῦ νοήματος τῆς ὑγείας. Νομίζομεν ὅτι ὑγεία εἶνε ἡ ἑλλειψις ἀσθενειῶν, δηλαδὴ ἀνακηρύττομεν τὰς ἀσθενείας ὡς θετικὰς ἔννοιαι, καὶ τὴν ὑγείαν ὡς ἀρνητικὴν ἔννοιαν. Ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον συμβαίνει. Ὑγεία εἶνε θετικὴ ἔννοια, καὶ εἶνε ἀπόρροια τῆς ὑλικῆς, ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ἀκεραιότητος—γνώρισμα τοῦ ἐλευθέρου, ἰδεώδους ἀνθρώπου.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τούτου εἶνε ὁ Ἐδουάρδος Κάρπεντερ λίαν ἀξιοσημειώτος μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν καὶ ἀποστόλων τῆς Ἀληθείας, ἐμβάθυνας εἰς τὴν ἐρευναν τοῦ νοήματος καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ὑπάρξεως ὅσον οὐδεὶς ἄλλος οὔτε κἂν ὁ Τολστόι. Τὸ ἀπέρητον καὶ τὸ ἀβρὸν εἶνε τὰ

κύρια χαρακτηριστικά του βίου του. Είπε όχι μόνον φιλόσοφος λόγω του βάθους τῶν συλλήψεων του, ἀλλὰ καὶ ἐπιστήμων λόγω τῆς ἀκριβείας τῶν παρατηρήσεών του. Εἰς ταῦτα δὲ συνδυάζει τὴν φαντασίαν καὶ τὴν ἐκφρασιν τοῦ ποιητοῦ. Ἡ εὐρύτης του εἶπε τοιαύτη ὥστε ἐκπροσωπεῖ ἐν ταυτῷ πνεύματα ὡς ὁ Κραπότκιν, ὁ Ρῶσκιν, ὁ Τολστόι, ὁ Μόρρις, ὁ Σέλλευ, ὁ Ουίτμαν ὅτινες μεγάλως διαφέρουσιν ἀπ' ἀλλήλων. Δυναμέθα νὰ τὸν θεωρήσωμεν ὡς ἓνα τῶν στύλων τῆς Βιονομίας, καθ' ὅσον ἡ ἐργασία του ἀφορᾷ τὰ ψυχολογικὰ ὅσον καὶ τὰ κοινωνιολογικὰ προβλήματα. Ἡ φιλοσοφία του εἶπε ὅτι ἡ ὑπαρξίς εἶπε ἐκφανσις ἐνιαίας τινος ὑποστάσεως. Τὸ ὑπολανθάνον ἐν διὰ τῆς ἐκφάνσεως μετατρέπεται εἰς πολλά, ἅτινα προώρισται νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ "Ἐν ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξεπορεύθησαν, πολλὰ κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ ἐν κατ' οὐσίαν. Ἐπὶ τοῦ συλλογισμοῦ τούτου στηρίζει τὴν ιδέαν του περὶ ἐξελίξεως διαφέρουσιν τῆς τοῦ Δάρβιν. Κατὰ τὸν Κάρπεντερ ὑπάρχει δύναμις ἐνιαία ἐξωθοῦσα ἕκαστον τύπον ἐπὶ τὰ πρόσω εἰς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον νέας μορφάς. Ἡ δύναμις αὕτη ἀναφαίνεται πρῶτον ὡς πόθος. Ἐντὸς ἐκάστου ἐμφύχου κοιμῶνται ἀναρίθμητοι ὀρέξεις, ἀπὸ τῶν ἀπλουστέρων μέχρι τῶν περιπλοκωτέρων καὶ ἰδανικωτέρων. Καθ' ὅσον ἀναπτύσσεται νέος τις πόθος ἦτοι νέου τι ιδεώδες, φέρει τὸν ὀργανισμόν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸ περιβάλλον του, εἶτα, κατορθοῦν τὴν πραγματοποίησίν του, ἐξωτερικεῦεται ὡς μέρος τῆς συστάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἀφίνει τὴν ὁδὸν ἀνοικτὴν διὰ γέννησιν νέου ιδεώδους. "Ἄμα ἀνακαλύψωμεν εἰς τί συνίσταται ὁ πόθος ὁ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἔχομεν τὴν κλεῖδα τοῦ νοήματος τῆς ἐξελίξεως. Εἰς τί λοιπὸν συνίσταται; "Ὅλαι αἱ μάρτυραὶ ἐπιβάλλουσι ν' ἀποφανθῶμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος διψᾷ ἀγάπην, καὶ αὕτη ἡ δίψα ἐπομένως εἶπε ὁ πρυτανεύων παράγων τῆς ἀνθρωπίνης ἐξελίξεως. Ὁ ιδεώδης ἄνθρωπος εἶπε ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς ὠδινούσης δημιουργίας. Φαίνεται ὅτι ἐνῷ ὁ τελικὸς αὐτὸς σκοπὸς ἦτο εἰς τὰ πρόθυρα τῆς ἐπιτυχίας του συνέβη γεγονός τι ὅπερ δύναται νὰ θεωρηθῇ πτώσις καθόσον ἡ ἐξέλιξις συνεπεία τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ἔλαβεν ἄλλην διεύθυνσιν. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἐπεβάλλετο ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἵνα ὁ ἄνθρωπος στραφῇ πρὸς ἑαυτὸν καὶ λάβῃ γνῶσιν ἑαυτοῦ. Διὰ τὰ ζῶα δὲν ἐπεβάλλετο τοιαύτη ἀνάγκη, καὶ τὰ βλέπομεν ὅτι δὲν γνωρίζουν ἑαυτὰ καίτοι τελειωθέντα ὅσον τὸ ὑπαιτεῖ ἢ φύσις των. Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀπαιτεῖ αὐτογνωσίαν καὶ ἐπομένως πτώσις δέον νὰ προηγηθῇ. "Ἐρις καὶ διχόνοια ὅθεν εἰσέρχονται εἰς τὸ εἶναι του, νόσοι καὶ ἔγκλημα καὶ ἀνησυχία καὶ ἀτέλεια, ὡς προανακρούσματα τῆς ἐντελείας του καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως ἑαυτοῦ ὡς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἔρις ἢ διχόνοια αἱ νόσοι, τὸ ἔγκλημα ἢ ἀνησυχία καὶ ἡ ἀτέλεια, θὰ ἐξακολουθῶσιν ἐνόσφ ὑπάρχει

ἀνταγωνισμὸς μεταξύ τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἐνστίκτου· ὁ ἀνταγωνισμὸς δὲ αὐτὸς δὲν δύναται νὰ ἀρθῇ εἰμὴ καταργουμένου τοῦ θεσμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας, ὅστις ἐμποδίζει τὴν ἰσορροπίαν καὶ ἀρμονίαν μεταξύ τῶν ἐγωϊστικῶν καὶ τῶν ἀλτρουιστικῶν ἐνστίκτων, καὶ ἐμποδίζει ὥστε τὸ ἄτομον νὰ ζητῇ τὴν εὐδαιμονίαν του ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ τοῦ συνόλου. Ἡ αὐτογνωσία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ ἀτομικῆς πρόκειται νὰ ἐξελιχθῇ εἰς κοινωνικὴν. Πρόκειται δηλαδὴ νὰ προκύψῃ κοινωνικὴ συνείδησις, οὐδὲν δὲ κωλύει ὅπως παραδεχθῶμεν περαιτέραν ἐξέλιξιν τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως εἰς ἔτι ὑπέρτερον βαθμὸν ὅστις δύναται νὰ ὀνομασθῇ παγκόσμιος συνείδησις. Εἰς τὴν ὑπερτέραν ταύτην συνείδησιν ἐφθασαν ὀλίγα ἄτομα, αὐτολαμπεῖς τινες χαρακτήρες, δείξαντες διὰ τῆς ἐπιβολῆς καὶ τῶν ἔργων των τί δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ Γένος φθάνον ὑπὸ τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν εἰς τὴν παγκόσμιον. Προκειμένου περὶ τῶν ὀλίγων ἀτόμων ἅτινα ἔσχον τὴν παγκόσμιον, ἀποκαλοῦμεν αὐτὰ ἐμπνευσμένα, καὶ βεβαίως ὁ Κάρπεντερ συγγράφας τὸ Πρὸς τὴν Δημοκρατίαν θὰ διητέλει ὑπὸ τὴν ἐμπνευσιν αὐτοῦ τοῦ εἶδους· τσαύτη εἶπε ἡ μαγικὴ του δύναμις ὅπως πληροῖ τὴν ψυχὴν γηθοσύνης καὶ αὐτοπεποιθήσεως.

Ὁ Κάρπεντερ ἐγεννήθη ἐν Βράιτον τῆς Ἀγγλίας τῷ 1844 καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Κανταβρυγίας. Προωρίζετο εἰς τὴν ἱεροσύνην, ἀλλ' αἱ ὑποκρισῖαι τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐκκλησίας τὸν ἀπέτρεψαν τοιαύτης διευθύνσεως καὶ ἔκρινεν ὅτι θὰ ἐγίνετο χρησιμώτερος δίδων διαλέξεις περὶ ἀστρονομίας, φυσικῆς καὶ μουσικῆς. Εἶχε προ πολλοῦ, ἐν τῷ πανεπιστημίῳ ἀκόμη φοιτῶν, καταληφθῇ ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ διατυπώσῃ τοὺς στοχασμοὺς του καὶ τὰ συναισθηματά του εἰς βιβλίον ὥστε πᾶς ὅστις ἀναγνώσῃ αὐτὸ νὰ ἔλθῃ νοερῶς εἰς προσωπικὴν συνάφειαν πρὸς αὐτόν. Ἐκαμε πολλὰς ἀποπειράς, ἀλλ' ἀπετύγχανεν. Ἐν τούτοις ὁ πόθος του οὐτος ἠῦξανε, καὶ κατέστη τόσο ἰσχυρὸς ὥστε ὁ Κάρπεντερ ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ πᾶσαν ἄλλην ἐνασχόλησιν καὶ ἀποσυρθῇ εἰς ἀγροτικὴν μόνωσιν. Ὀκοδόμησε ξύλινον οἰκίσκον ἐντὸς κήπου καὶ ἤρξατο ἐκεῖ συγκεντρωμένος νὰ ἐργάζεται μέχρι οὗ τῷ 1883 παρήγαγε τὸ ὑπὸ σημείωσιν βιβλίον. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέκτησε τέσσαρα στρέμματα γῆς, καὶ ἐπ' αὐτῶν ἔκτισε ἀνετώτερον οἰκίσκον. Τῇ συνεργασίᾳ δὲ δύο ἢ τριῶν ἐργατῶν καὶ φίλων ἐπεδόθη εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ κτήματος ὅπερ μετέβαλεν εἰς προσοδοφόρον κήπον. Ἐκτοτε ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη δὲν ἔπαυσε συνδιαιωόμενος καὶ συνεργαζόμενος μετὰ τῶν χωρικῶν. Τῷ 1886 ἤρχισε κηρύττων τὰς ἀρχὰς τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἔγραψε δὲ μελέτας μεγάλης κοινωνιολογικῆς ἀξίας.

ΕΡΕΥΝΗΜΑΤΑ.

ΠΕΝΤΕ ΛΥΜΕΩΝΕΣ.

Ὁ κοινωνιολόγος κ. Μακάρθου ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Τὰ αἴτια τῆς Πτωχείας ὑπολογίζει εἰς ἀριθμούς τὴν ζημίαν ἣν προκαλοῦσιν εἰς τὸ ἀνθρώπινον Γένος ἡ ἔρις, ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ ὀκνηρία. Οἱ τρεῖς οὗτοι λυμῶνες ἀφαιροῦσιν ἀπὸ τὸν παγκόσμιον πλοῦτον τὰ δύο πέμπτα αὐτοῦ. Ἄνευ τῆς ἐλαττώσεως ταύτης τοῦ ἔθνικοῦ πλοῦτου οἱ μὲν ἄπλοιοι θὰ ἦσαν πλούσιοι, οἱ δὲ νῦν πλούσιοι θὰ ἔμενον πλούσιοι ὡς εἶνε. Εἰς τοὺς τρεῖς ἄνωθι λυμῶνας ὁ σοφὸς συγγραφεὺς ἔδει νὰ προσθέσῃ καὶ ἄλλους δύο τὴν ἀμάθειαν ἢ μᾶλλον δυσμαθείαν, καὶ τὴν ἐκμετιλλευσιν ἢ τοὺς ὑπεξαίρεσιν καὶ ληστείαν. Ἄν ἔλειπε τὸ τελευταῖον τοῦτο φοβούμαι ὅτι οἱ νῦν πλούσιοι θὰ ἦσαν ὀλιγώτερον πλούσιοι ἢ ὅσον εἶνε, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου αἰρομένης τῆς δυσμαθείας θὰ ἐπῆρχετο ἰσορροπία. Τὸ καθαρὸν πύρισμα εἶνε ὅτι ἄνευ τῶν εἰρημένων πέντε λυμῶνων τοῦ παγκοσμίου πλοῦτου θὰ ἦσαν πάντες οικονομικῶς ἀνεξάρτητοι. Σταυροφορία λοιπὸν κατ' αὐτῶν—τῆς ἔριδος, τῆς πολυτελείας, τῆς ὀκνηρίας, τῆς δυσμαθείας καὶ τῆς ληστείας. Ἐάν τις ἀρνῆται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐξόντωσιν αὐτῶν ἅς αἰτιᾶται ἑαυτὸν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν πενίαν, εἴτε πένης εἶνε εἴτε πλούσιος.

ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ.

Κατὰ τὰ τελευταῖα εἰκοσιπέντε ἔτη εἰς ῥιζικὴν ἀναδιοργάνωσιν, οὕτως εἰπεῖν, ὑπεβλήθησαν ἡ οἰκονομολογία, ἡ θεολογία, καὶ ἡ ἰατρικὴ. Ἐσχίτως δὲ ἦλθε καὶ ἡ σειρά τῆς Πολιτικῆς Ἐπιστήμης, καὶ τοῦτο μᾶς τὸ ὑπεθυμίζει ὁ κ. Ὁράτιος Σὴλ διὰ τῆς προσφάτης μελέτης του περὶ κυριαρχίας καὶ κράτους. Ἰσχυρίζεται ὅτι ὄχι μόνον αὐστηρὰ διάκρισις δέον νὰ γίνεται μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν—τῆς κυριαρχίας καὶ τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ ἐπαγρύπνησις δέον νὰ ἐξασκῆται ὅπως μὴ ἡ ἐννοια τοῦ κράτους δεσπόσῃ τῆς ἐννοίας τῆς κυριαρχίας καὶ ἀπορροφήσῃ αὐτήν. Ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος βασιίζεται οὐχὶ ἐπὶ ἀφηρημένων συλλογισμῶν, ἀλλ' εἶνε προῖον ἐπιμελοῦς σπουδῆς τῆς ἱστορίας. Ἡ κυρίαρχος δύναμις (ἣτις ἐννοεῖται ἀνήκει εἰς τὸν λαόν) δὲν μετεβίβασεν εἰς τὸ κράτος τὴν βούλησίν της, ἀλλ' ἀπλῶς μετεβίβασεν εἰς αὐτὸ ὑπεύθυνον ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Ἡ κυριαρχία εἶνε δύναμις ἀνεύθυνος, ἀδιαίρετος καὶ ἀπεριόριστος. Εἰς τὰ δεσποτικὰ πολίτευματα τῆς ἱστορίας τὴν δύναμιν ταύτην ἐξεπρόσωπησαν ἄτομα ὡς ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ Ἀττίλας, ὁ Ταμερλίνος, ὁ Βοναπάρτης. Μονάρχης οὐ ἢ βούλησις προσκρούει εἰς οἰανδήποτε ἀντίδρασιν δὲν ἐκπροσωπεῖ τὴν ἐννοίαν τῆς κυριαρχίας. Ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ ἡ κυριαρχία μειοῦται καθ' ὅσον προχωρεῖ ὁ πολιτισμὸς. Μειοῦται καθ' ὅσον αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν κυριάρχων ἐθνοτήτων, ἀλλὰ πάντοτε δύναται νὰ τηρηθῇ ἀπόρθητος ἡ θέσις τοῦ κυριάρχου λαοῦ ἀπέναντι τοῦ

ὑπευθύνου κράτους, ἀρχεῖ νὰ μὴ ἐπιτρέψωμεν νὰ λησμονηθῇ ἡ ἀναμφισβήτητος ἀλήθεια ὅτι τὸ κράτος (κυβέρνησις, βουλὴ καὶ βασιλεὺς) εἶνε ὁ ὑπῆρέτης τοῦ λαοῦ.

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΠΕΡΣΙΑΣ.

Ὁ μεταρρυθμιστικὸς σάλος τῆς Περσίας εἶνε ἄξιος προσεκτικῆς μελέτης διότι ἔχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ ἀφυπνίσεως ἐνὸς ἔθνους. Πρὸ πολλοῦ ἡ ΕΡΕΥΝΑ ἐπέσπασε τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν της εἰς τὴν πνευματικὴν ἐπανάστασιν τὴν ὁποίαν συνετέλει ἐν Περσίᾳ ἡ βεχαϊκὴ διδασχὴ* καὶ ἤδη ἡ ἐπιπόλησις τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ ζήλου τοῦ περσικοῦ ἔθνους εἶνε λίαν ἐπίκαιρος. Τὸ κίνημα δὲν εἶνε προσφάτου γενέσεως, ἀλλὰ χρονολογεῖται ἀφ' ἱκανοῦ χρόνου, καίτοι κατὰ τὰ τελευταῖα δύο ἔτη ἐξεδηλώθη ἐμφαντικῶς. Ἀρθρογράφος τις ἐν τῇ Δεκαπενθημέρῳ Ἐπιθεωρήσει περιγράφει τὸν περσικὸν λαὸν ὡς λίαν νοήμονα καὶ γενναϊόφρονα, ἀλλὰ ἄμοιρον ἀδαμαντίνου χαρακτῆρος. Ὁ μωαμεθανισμὸς οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν διεύθυνσιν ἣν ἔλαβεν ὁ περσικὸς χαρακτήρ, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ διαφόρου χαρακτῆρος ὅστις διακρίνει τοὺς ζοροαστρίους πέρσας, καίτοι ὑπάρχει καὶ μικρὰ φυλετικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν μωαμεθανῶν περσῶν οἵτινες ἔχουσι δύσιν ἀραβικοῦ αἵματος καὶ τῶν ζοροαστρίων περσῶν οἵτινες εἶνε καθαροὶ ἄρουοι. Οἱ ζοροάστριοι διακρίνονται ἐπὶ ἀκεραιότητι χαρακτῆρος, εἶνε δὲ φιλόπονοι καὶ ἱκανοί. Ἀποβάλλουσιν ὅμως τὰς ἀρετὰς ταύτας ἐντὸς δύο γενεῶν, καθιστάμενοι μωαμεθανοί. Τὸ μεταρρυθμιστικὸν κίνημα εἶνε κατὰ μέγα μέρος θρησκευτικῆς προελεύσεως. Ὁ περσικὸς μωαμεθανισμὸς εἶνε ἑτεροδόξος, λίαν δὲ γόνιμος εἰς αἱρέσεις. Ἐνεκα δὲ τῆς στάσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν πολιτείαν, προέκυψεν ἀνταγωνισμὸς τις μεταξὺ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας, ἑκατέρας ἀμφισβητούσης εἰς τὴν ἄλλην τὴν γηυσίαν ἀρχηγίαν τοῦ ἔθνους. Ἡ περσικὴ Ἐκκλησία πρεσβεύει ὅτι ὁ Μωάμεθ ἦτο ὁ πρῶτος τῆς ἱεραρχικῆς δυναστείας τῶν δεκατριῶν, συγκειμένης ἐξ αὐτοῦ καὶ ἄλλων δώδεκα ἱμάμηδων. Ἐτεροδόξως πρὸς τὸν σουνιτικὸν μωαμεθανισμὸν τῆς Τουρκίας καὶ Ἀραβίας πρεσβεύοντα ὅτι ὁ δέκατος τρίτος ἱμάμης δὲν ἐγεννήθη ἀκόμη, ὁ περσικὸς μωαμεθανισμὸς πρεσβεύει ὅτι ὁ τελευταῖος ἱμάμης ἐγεννήθη πρὸ πολλῶν αἰώνων, καὶ ὅτι ὁ Σάχης εἶνε ἀπλοῦς ἐπίτροπος αὐτοῦ. Τὸ πολιτικὸν μεταρρυθμιστικὸν κίνημα χρονολογεῖται ἀφ' ὅτου μέγας διδύσκαλος τοῦ γένους ἐνεφανίσθη ὡς ἐκπροσωπῶν τὸν τελευταῖον ἱμάμην. Ἐπὶ τὴν ἐπιρροὴν του συνέβη ἡ βαβικὴ ἐξέγερσις ἣν ἡ περσικὴ κυβέρνησις κατέστειλε διὰ πολλῶν διωγμῶν καὶ ὠμοτήτων. Μετὰ διαφόρους περιπετείας τὸ κίνημα περιήλθεν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βε-

* ΕΡΕΥΝΑ, τόμ. Β' σελ. 104, καὶ τόμ. Γ' σελ. 13.

χαουλλάχ, ὅστις θεωρεῖται θεῖος χαρακτήρ. Οὗτος ἔδωκεν εἰς τὸ κίνημα εἰρημικὴν τροπὴν καὶ ἀνέπτυξε τὴν ἠθικὴν καὶ πρακτικὴν διδαχὴν τοῦ κοινωνικοῦ εὐαγγελίου, τοῦ συνισταμένου εἰς διεθνὴ ἀδελφότητα, γυναικείαν χειραφέτησιν, μονογαμίαν, καὶ ἐλευθερίαν συνειδήσεως. Τὰ διδάγματα τοῦ Βεχαουλλάχ πολλαχῶς ἐκρίθησαν, ἀλλ' ὡς ἀποτελοῦντα κίνημα κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς μεταρρυθμίσεως, εἶνε ἀναμφίβολον ὅτι καθιστῶσι τοὺς πέρσας εὐθυτέρους, φιλομαθεστέρους, καὶ προοδευτικώτερους. Τὸ πρόβλημα ὅμως τῆς εὐρέσεως ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι νὰ κυβερνήσωσι τὴν χώραν ἀπομένει ἀνευ λύσεως. Ὁ βεχαισμός δὲν συντελεῖ εἰς τὴν ἐμφάνισιν πολιτικῶν ἡγετῶν. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι προσέλκυει μεγάλα πλήθη, ἀλλὰ ἔχει νὰ παλαίσῃ κατὰ τῆς ἀντιπράξεως τῶν ἰσχυροτάτων μουλλᾶ, οἵτινες ἀσχολοῦνται παντοιοτρόπως νὰ ἐξοντώσωσι τὸ βεχαικὸν κίνημα. Ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ἐνδιαφέρον εἶνε ὅτι μεταξὺ μουλλαϊσμοῦ καὶ βεχαισμοῦ προέκυψεν ἐν πολιτικὸν πρόγραμμα ἀποβλέπον εἰς τὴν εἰσαγωγὴν μεταρρυθμίσεων ἐπὶ τῇ βίσει ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας. Αἱ δυσκολίαι τῆς ἐφαρμογῆς εἶνε μεγάλαι, τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ξέναι δυνάμεις, ὡς ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ῥωσσία διατίθενται νὰ ἐπέμβωσιν. Εἶνε ὅμως ἀξιοσημείωτον ὅτι ἐν Περσίᾳ ἐπικρατεῖ ἡ βλέψις ὅτι οἰαδήποτε καὶ ἀν μέλλῃ νὰ εἶνε ἡ πολιτικὴ ἀνατροφή τῆς χώρας, ἡ ἀνατροφή αὕτη θὰ ἐπιτευχθῇ χωρὶς νὰ γίνῃ ποσῶς δεκτὴ ἡ βοήθεια εἴτε ἁγγλων εἴτε ῥωσσων. Τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα ἐν Περσίᾳ θὰ προσκρούσῃ καὶ κατὰ τῆς δυσκολίας ὅτι ὁ περσικὸς χαρακτήρ εἶνε τοπικιστικὸς καὶ δὲν κέκτηται ἀρκετὴν συναίσθησιν ἐθνικῆς εὐθύνης. Εἶνε ὅμως ἀφ' ἑτέρου βέβαιον ὅτι ὑφίσταται ἐθνικὴ ἐνότης καὶ μόνον ἀπομένει νὰ ἴδωμεν πῶς θὰ ἐκφρασθῇ ἐν τῇ ἀπαιτήσῃ τῆς περὶ πολιτικῆς εὐνομίας. Σημεῖα εὐέλπιδος ἐθνικοῦ μέλλοντος ὑπάρχουν, διότι ὁ περσικὸς χαρακτήρ μεθ' ὅλας τὰς ἀτελείας του εἶνε δεκτικὸς διδαχῆς καὶ ἐκτιμᾷ τὰ ὑψηλὰ ἰδεώδη ἀπαξ αἰσθανθεὶς τὴν ἀφυπνιστικὴν τῶν δυνάμιν.

ΕΛΑΧΙΣΤΟΣ ΟΡΟΣ ΕΥΘΥΝΗΣ.

Ὁ ἐρευνῶν τὰς τάσεις τῶν νεωτέρων νομοθεσιῶν τοῦ πολιτισμοῦ διακρίνει ὅτι τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν εἶνε μία ἐπιδιώξις ἀλληλεγγύων υποχρεώσεων μεταξὺ πολιτείας καὶ κοινωνίας. Ἡ πολιτεία δηλαδὴ ἀπαιτεῖ ἐλάχιστον ὅρον ἠθικῆς εὐθύνης ἐκ μέρους παντὸς πολίτου, ἐλάχιστον ὅρον συνέσεως. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ πολιτεία ἐπιβάλλει καὶ εἰς ἑαυτὴν ἐλάχιστον ὅρον μερίμνης. Τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἐλάχιστου ὅρου ἀμφοτέρωθεν ὑψοῦται καθ' ὅσον ὁ νοῦς καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἔθνους εὐρύνονται. Αὐτὸ δὲ ἀποτελεῖ τὴν πρόοδον. Πάντες οἱ ἐπιδιδόμενοι εἰς τὸ ἔργον τῆς κοινωνικῆς ἀναμορφώσεως ἀσχολοῦνται πῶς νὰ ἀνυψωθῇ τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἐλάχιστου ὅρου, πῶς δηλαδὴ καὶ τοῦ πολίτου ἢ εὐθύνη

νὰ ἀυξάνῃ καὶ τῆς πολιτείας ἢ μερίμνα. Εἰς τοὺς γονεῖς, φερ' εἰπεῖν, ἐπιβάλλεται νὰ περιποιῶνται τὰ τέκνα τῶν, καὶ πᾶς πατὴρ ἀπαιτεῖται ὑπὸ τῆς πολιτείας νὰ φέρῃ προσωπικὴν εὐθύνην διὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν τοῦ τέκνου. Ἐδῶ εἶνε ἐλάχιστος ὅρος εὐθύνης τοῦ πολίτου πρὸς τὸ ἔθνος ὅσον ἀφορᾷ τὴν στοιχειώδη παιδείαν. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἡ νομοθεσία ἐπιβάλλει ἀντίστοιχον μερίμναν τῆς πολιτείας ὅπως καθιστᾷ τὴν εὐθύνην τοῦ πατρὸς ἐνεργόν, ἐπομένως ὑποχρεοῦται νὰ συντηρῇ σχολεῖα ἵνα ὁ πατὴρ στέλλῃ εἰς αὐτὰ τὸ τέκνον του. Τὸ ἐπίπεδον αὐτὸ τοῦ ἐλάχιστου ὅρου ἦτο χαμηλὸν μέχρι πρό τιμος, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης ἀνυψώθη, καὶ ἡ ἐννοια τῆς ἐκπαιδεύσεως εὐρύνθη περιλαμβάνουσα εὐθύνην περὶ παροχῆς εἰς τὰ τέκνα ἰατρικῆς ἐπιμελείας, ὑγιῶς τροφῆς κλπ. Ἀντιστοίχως ἡ ὑποχρέωσις τῆς πολιτείας εἶνε νὰ καθιστᾷ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ πατρὸς ἐκτελέσιμον. Μὲ ἄλλας λέξεις πολιτεία καὶ πολίτης προέρχονται εἰς σύμπραξιν, ἐκ τῶν ἐνόντων, ὅπως βαθμῶν βελτιωθῇ ἡ ποιότης τοῦ ἔθνους. Καὶ ταῦτα ὡς πρὸς τὴν παιδείαν. Ἄλλ' ἡ νομοθεσία στρέφεται εἰς ὅλας τὰς σφαίρας ἐπιβάλλει ἐλάχιστον ὅρον εὐθύνης καὶ εἰς τὸν ἐργοστασιάρχην ἢ ἐργοδότην. Ὅπως λέγει εἰς τὸν πατέρα "τὰ τέκνα σου δὲν εἶνε ἰδιοκτησία σου, ἀλλὰ μονάδες τοῦ ἔθνους" οὕτω λέγει καὶ εἰς τὸν ἐργοστασιάρχην "οἱ ἐργάται σου δὲν ἀνήκουν εἰς σὲ καὶ δὲν σοῦ ἐπιτρέπω νὰ ἐξοντόνησας τὰς μελλούσας ἰκμάδας τοῦ ἔθνους." Ἀφ' ἑτέρου ἡ πολιτεία ὑποχρεοῖ ἑαυτὴν νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τοὺς ἐργάτας εὐνοϊκώτερας συνθήκας βίου.

ΠΙΣΤΙΣ ΚΑΙ ΙΑΣΙΣ.

Ἐν Λονδίῳ συνεκροτήθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο Συνέλευσις ὅλων τῶν ἀπανταχοῦ τοῦ κόσμου ἀγγλικανικῶν ἐκκλησιῶν, σχολῶν ἢ αἱρέσεων καὶ ὠνομάσθη παναγγλικανική. Δὲν ἔχω ἀμφιβολίαν ὅτι σπουδαῖος σκοπὸς ἀνθρωπίνης προόδου ἐξυπηρητήθη διὰ τῆς συναθροίσεως ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν χριστιανικῇ συναδελφότητι παντοίων τύπων χαρακτήρος καὶ ἀφοσιώσεως, ἀλλ' ἐξ ὅλων τῶν θεμάτων ἅτινα ἀπησχόλησαν τὴν Συνέλευσιν οὐδὲν νομίζω ἄξιον συμπαραβολῆς, ὑπὸ ἑποψίαν ζωτικότητος καὶ βιονομικοῦ ἐνδιαφέροντος, ὅσον ἡ ζῶσα ἰδέα περὶ λύσεως νόσων δυνάμει τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος. Ἡ Συνέλευσις ἔδωκεν εὐρείαν δημοσιότητα εἰς τὴν μέχρι τοῦδε ἀφανῆ χριστιανικὴν σχολὴν τῆς Βοστώνης ἣτις ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία εἶνε κληρονόμος τοῦ χαρίσματος τῆς λύσεως· ὅτι ὁ μέγας θεμελιωτῆς τῆς, ὁ κληροδοτήσας εἰς αὐτὴν τὸ χάρισμα τοῦτο ἦτο καὶ μέγας θεμελιωτῆς τῆς Ἰαματικῆς Ἐπιστήμης· ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀπώλεσε τὴν δυνάμιν τῆς ἐξασκήσεως τῆς θείας ταύτης κληρονομίας καὶ ὅτι δὲν ἐκτελεῖ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐνόςῃ ἀπέχει τῆς ἐνασκήσεως. Ἡ Βοστώνειος Ἐκκλησία ἰσχυ-

ρίζεται προσέτι ὅτι πᾶς ἱερεὺς δέον νὰ εἶνε καὶ γνώστης τῆς Ἰαματικῆς Ἐπιστήμης* ἣν αἱ νεώτεροι ἐρευνᾶν ἀνέδειξαν ταυτιζομένην μὲ τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ. Τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ εἶνε στοργή, ἐνθάρρυνσις, πεποίθησις καὶ αἰσιοδοξία. Ὁ Χριστὸς ἐθεράπευε πλημμυρῶν τὴν ψυχὴν τοῦ πᾶσχοντος διὰ τῶν ζωογόνων αὐτῶν στοιχείων. Τὸ πόρισμα εἶνε ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐν συνδυασμῷ καὶ συμπράξει μετὰ τῆς Ἰαματικῆς Ἐπιστήμης ἠδύνατο νὰ ἐξουτώσῃ τὸ μέγιστον μέρος νόσων αἰτινες θεωροῦνται ἀνιάτοι καίπερ μὴ προερχόμεναι ἀπὸ ὀργανικὴν βλάβην, νόσων αἰτινες πηγάζουσι ἀπὸ ἠθικῶν διαταράξεις. Τὸ δίδαγμα τῆς Βοστώνης δηλαδὴ εἶνε ὅτι ὁσάκις αἱ νόσοι εἶνε ἠθικῆς προελεύσεως ἢ θεραπεία δέον νὰ εἶνε ἠθικῆς φύσεως καὶ ὅτι πᾶσα ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ φέρει ἐπίδρασιν ἐν τῷ φυσιολογικῷ ὀργανισμῷ. Ὁ φόβος εἶνε διατάραξις τοῦ ἠθικοῦ ὀργανισμοῦ, εἶνε ἐπομένως μέγα πρόσκομμα κατὰ τῆς ἰάσεως. Ἀλλὰ τὸ ἀντίθετον τοῦ φόβου εἶνε ἡ πίστις, ἣτις εἶνε ἐξόχως συντελεστικὴ εἰς τὴν ἰασιν. Ὁ Χριστιανισμὸς κατ' οὐσίαν εἶνε Ἰαματικὴ Ἐπιστήμη διότι βασιζέται ἐπὶ τῆς πίστεως εἰς Θεὸν πλήρη στοργῆς καὶ ἰαματικῆς ἐπίδρασεως. Ἡ προσευχὴ εἶνε τὸ μέγιστον τῶν θεραπευτικῶν μέσων διότι ἐνεργεῖ ὡς δύναμις φέρουσα τὴν ψυχὴν εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ ὠκεανοῦ ὅστις εἶνε ἡ πηγὴ πάσης ἰάσεως. Ἡ προσευχὴ κατορθώνει νὰ θέσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς παθητικὴν τινα καὶ δεκτικὴν στάσιν καὶ ἐπομένως ἀνοίγει τὸ πνεῦμα ἐνώπιον τῆς εἰσροῆς τοῦ θείου ρεύματος τῆς ἰάσεως. Τὸ σύμπαν εἶνε οὕτω διηρρυθμισμένον ὥστε ὁ ἰσχυρὸς πόθος ἢ διατυπώνει ἢ προσευχὴ, καθορίζει τὴν διεύθυνσιν καὶ ἐνέργειαν τῆς θείας θελήσεως πρὸς ἰασιν. Οὐσία τῆς προσευχῆς εἶνε ἡ ὑποβολὴ καὶ αὐθυποβολὴ ἣν ἀνεκάλυψεν ἡ νεώτερα ἐρευνα. Ἡ ἀνακάλυψις συνίσταται εἰς τὸ ὅτι εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς ὑπάρχει οἶονεὶ κεντρικὸν καλώδιον, τὸ ἐπιστημονικῶς καλούμενον ὑποσυνείδητον, τὸ ἐνεργοῦν διὰ τοῦ ὅλου νευρικοῦ συστήματος τοῦ τε ἐγκεφαλικοῦ καὶ τοῦ συμπαθητικοῦ. Συνδυασμὸς ὑποβολῆς, αὐθυποβολῆς, ἐπιμελῆς καλλιέργεια συστηματικῶν πράξεων τικτουσῶν ἀγαθὰς ἔξεις, πίστεως, προσευχῆς καὶ ἀδελφοφροσύνης, δύναται νὰ κατορθώσῃ μέγιστα θαύματα ἰάσεως. Ἡ Βοστώνειος Σχολὴ διατηρεῖ ὀκταμελὲς ἐπιτελεῖον ἐξ ἱερέων καὶ ἰατρῶν θεραπευόντων ἐπὶ τῇ βίσει ταύτῃ, ἀναγράφονται δὲ ἰάσεις ἀναμφισβητήτως ἀξιοθαύμαστοι. Τὸ φαινόμενον εἶνε ἐπομένως μεγάλης σπουδαιότητος, καὶ ἂν ἡ Ἐκκλησία—οἰαδήποτε Ἐκκλησία—εἶχε τὴν πρακτικὴν σύνεσιν νὰ στρέψῃ προσοχὴν εἰς αὐτό, θὰ κατάρθου νὰ ἐξοβελίσῃ πολλὰ νοσήματα.

* Ἴδε ΕΡΕΥΝΑΝ τὸμ. Α' σελ. 3.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΣΑΙΞΠΗΡΟΥ.

[ἘΞ ΑΝΕΚΔΟΤΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ ΤΗΣ ΚΤΡΙΑΣ ΔΡΑΚΟΥΛΗ.]

Ἴδε ΕΡΕΥΝΑΝ τοῦ Νοεμβρίου.

Εἶνε δυσκολώτερον νὰ ἐμβαθύνῃ τις εἰς τὸ νόημα τῶν κωμωδιῶν παρὰ τῶν τραγωδιῶν. Αἱ τραγωδίαὶ ἀναφέρονται εἰς τὰ ἀπλᾶ ἐλατήρια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Αἱ κωμωδίαὶ ἀναφέρονται εἰς τοὺς ποικίλους κοινωνικοὺς νόμους, συρμούς ἔξεις καὶ ἐξωτερικὰς φάσεις τοῦ βίου. Ἐν τούτοις τὰ θέματα τῶν κωμωδιῶν εἶνε κοινά, διὰ τοῦτο καὶ οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι ἀρέσκονται εἰς κωμωδίας ἔστω καὶ ἂν τοῖς διαφεύγῃ τὸ νόημα, ἐνῶ οἱ μεγαλόφρονες, ἀπλοῖ, ἀληθεῖς ἄνθρωποι ἀρέσκονται εἰς τραγωδίας, ὧν θέματα εἶνε αἱ μεγάλαι πραγματικότητες τοῦ βίου. Ὁ σπουδαστὴς τῆς κωμωδίας δὲν πρέπει νὰ παραπλανᾶται ἀπὸ τὰς εὐφυολογίας, ἀλλὰ πρέπει νὰ συγκεντρώῃ τὴν προσοχὴν του εἰς ἓνα τῶν χαρακτήρων, καὶ νὰ τὸν παρακολουθῇ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους σημειῶν πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ ἀποτελέσῃ κριτήριον ἀσφαλούς ἐκτιμήσεως. Ὁ Πολὺς θόρυβος διὰ τὸ τίποτε εἶνε μία τῶν μᾶλλον ἐπιμελημένων κωμωδιῶν τοῦ Σαιξπήρου. Περὶ τοὺς διαφόρους χαρακτήρας τῆς παίξει διηγετικῆς ἐναλλαγὴ φωτὸς καὶ σκιάς. Ὁ χαρακτήρ τοῦ Κλαυδίου εἶνε θέμα πολλῆς σπουδῆς. Εἶνε ἀνδρείος ἀξιωματικὸς ἀλλὰ δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ ἰδεῶδες τοῦ Σαιξπήρου ὑπὸ ἄλλας ἐπόψεις. Δὲν εἶνε ἀφίλαυτος χαρακτήρ. Ἐρᾶται τῆς θυγατρὸς τοῦ φιλοξενούντος αὐτὸν διοικητοῦ τῆς Μεσσήνης. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε ἀσύνηθες, ἀλλὰ ὁ Κλαύδιος εἶνε ἀβαθὴς καὶ φιλοκερδῆς, ἥκιστα ἐπομένως ἱκανὸς νὰ ἐρασθῇ γνησίως καὶ εἰλικρινῶς. Εἶνε μὲν κόμης, ἀλλὰ δὲν ἔχει τοὺς τρόπους τοῦ εὐπατρίδου. Μνηστεύεται τὴν Ἡρῶν, ἀλλὰ εὐκόλως κινεῖται εἰς ὑποψίας περὶ τῆς ἀφουσιώσεώς της. Δὲν εἶνε σημεῖον βαθείας ἀγάπης ἢ δυσπιστίας. Οὔτε πρέπει νὰ λησμονήσωμεν ὅτι πρὶν ζητήσῃ εἰς γάμον τὴν Ἡρῶν, ἠρεύνησεν ἂν ὁ διοικητὴς τῆς Μεσσήνης εἶχε καὶ υἱόν. Ὁ Σαιξπήρος μὲ πολλὴν τέχνην εἰσάγει τὴν περιέργειαν ταύτην τοῦ Κλαυδίου ἵνα καταδείξῃ τὸν ὑπολογιστικὸν καὶ συμφεροντολογικὸν χαρακτήρα τοῦ κόμητος. Ὁ ἐπιστήθιος φίλος του, πρίγκηψ Δὸν Πέτρος ἀνέλαβε νὰ κάμῃ τὴν πρότασιν τοῦ γάμου ἐκ μέρους τοῦ Κλαυδίου, τὸ δὲ γεγονός ὅτι ὁ Κλαύδιος ἔδωκε πίστιν εἰς διάδοσίν τινα ὅτι ὁ πρίγκηψ ἔσκόπει νὰ ζητήσῃ τὴν Ἡρῶν διὰ τὸν ἑαυτὸν του, εἶνε ἕτερον σύμπτωμα τοῦ φιλυπόπτου χαρακτήρος του.

Ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος ὑπόκειται ἐν Μεσσήνῃ ἔτει 1283. Ὁ διοικητὴς Λεονάτος, πλὴν τῆς Ἡρούς δὲν ἔχει ἄλλα τέκνα, ζῆ δὲ μόνος ἐν τῷ μεγάρῳ μετὰ τῆς θυγατρὸς του, καὶ τῆς ἀνεψίας του Βεατρίκης. Ἡ πρώτη πράξις ἀρχίζει μὲ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν δύο ἀξιωματικῶν Δὸν Πέτρον καὶ Κλαυδίον, καὶ τοῦ φίλου των Βενεδίκτου, εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Λεονάτου. Εἶχον διέλθει καὶ ἄλλοτε

διὰ τῆς Μεσσήνης, καὶ ὁ διοικητὴς τοὺς παρουσιάζει εἰς τὰς νεάνιδας ὡς παλαιοὺς φίλους.

Τὴν πλοκὴν ὁ Σαιξπήρος ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν συλλογὴν τῶν ἰταλικῶν διηγημάτων τοῦ Βανδέλλου μεταφρασθεῖσαν εἰς τὸ γαλλικὸν ὑπὸ τοῦ Βελφορέστη καὶ ἐκ ταύτης ἀναμφιβόλως εἰς τὸ ἀγγλικόν. Ὁ ποιητὴς ὅμως προσθέτει τοὺς δύο προσημειωθέντας χαρακτήρας τὴν Βεατρίκην καὶ τὸν Βενέδικτον, ὅπως ἐξ ἰδίας του ἐπινοήσεως. Συνυφαίνει δὲ τὴν ἱστορίαν τῶν δύο τούτων μετὰ τῆς λοιπῆς πλοκῆς, μετρίως τέχνην ὥστε ἡ ὅλη ὑπόθεσις ἔχει τόνον φυσικικωτάτης ἀφηγήσεως. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὁ Βενέδικτος καὶ ἡ Βεατρίκη τείνουσιν εἰς ἀμοιβαία σκώμματα, καὶ διεξάγεται εἰς βάρος ἀλλήλων, ἀμοιβαίως χλευαστικὸς ἀγὼν πλήρης εὐφυολογιῶν. Ἡ φλυαρία, ἡ ζωηρότης καὶ τὸ ἰδιορρυθμὸν εἰσὶ χαρακτηριστικὰ ἀμφοτέρων. Ἀμφοτέρων δὲ ὁ νοῦς πόρρω ἀπέχει τάσεων πρὸς γάμον. Ἀμφοτέρων ἰδεώδες εἶνε ἡ ἀγαμία καὶ ἡ ἀποχὴ ἀπὸ πάσης ἐρωτικῆς ἰδέας. Ἡ Ἡρῶ εἶνε χαρακτήρ πολὺ διάφορος ἀπὸ τὴν ἐξαδέλφην της. Εἶνε ὀλιγόλογος ταπεινόφρων, βαθεῖα, δὲν δυσχεράνει δὲ νὰ στέρξη μνηστείαν μετὰ τοῦ Κλαυδίου, κατόπιν τῆς συνενοήσεως μεταξὺ τοῦ πρίγκηπος καὶ τοῦ πατρός της. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἵνα ὁ χρόνος τῆς μνηστείας διαρρεύσῃ τερπνότερος, ὁ πρίγκηψ προτείνει κρυφίως εἰς τὸν Λεονάτου ἐν εὐφύῃ σχέδιον ὅπως περιπλέξωσι τὸν Βενέδικτον καὶ τὴν Βεατρίκην εἰς ἀμοιβαίον ἔρωτα, παρ' ὅλην τὴν μεταξύ των ὑπάρχουσαν καταφρόνησιν καὶ τὴν σταθερὰν ἀμφοτέρων ἀπόφασιν νὰ ἐμμένωσιν εἰς τὴν ἀγαμίαν. Προσλαμβάνεται καὶ ὁ Κλαύδιος καὶ ἡ Ἡρῶ εἰς τὸ μυστικὸν σχέδιον ἵνα ὑποβοηθήσουν τὴν ἐπιτυχίαν του. Ἡ φαιδρία, φιλόγελως, ἀμέριμνος, τολμηρὰ, φιλοσκώμμων, σαρκαστικὴ Βεατρίκη, καὶ ὁ φλύαρος, μισογύνης Βενέδικτος, ἀμφοτέροι αἰωνίως διαπληκτιζόμενοι πρὸς ἀλλήλους, νὰ ἐρασθῶσιν ἀλλήλων! Ἀδύνατον. Ἀλλ' ὁ πρίγκηψ ἐπιμένει καὶ ὑπόσχεται νὰ τὸ κατορθώσῃ βασιζόμενος εἰς τὴν ἐνδόμυχον ἀγνότητα τῶν δύο νέων. Τὸ στρατήγημα συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἀκούσῃ δῆθεν τυχαίως, ἡ Βεατρίκη ὅτι ὁ Βενέδικτος τρέφει ἔρωτα δι' αὐτήν, καὶ ὁ Βενέδικτος ἐπίσης νὰ ἀκούσῃ ὁμοίως περὶ τῆς Βεατρίκης, ἐπιτυγχάνει δὲ πληρέστατα καὶ ἐντὸς ὀλίγου εἶνε ἐξοχὸν φαινόμενον ἡ ἀμοιβαία ἀφοσίωσις καὶ ἀγάπη τῶν δύο τούτων ἀδιαλλάκτων πρόσθεν ἐχθρῶν. Διὰ σπανίας τέχνης ὁ Σαιξπήρος ἀφίνει νὰ συμπερασθῇ ὅτι μία ἀνεπίγνωτος, λανθάνουσα, ἀνεκδήλωτος ἔλξις ὑπῆρχε κατὰ βάθος μεταξύ τῶν ψυχῶν των. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς οὕτω εὐφύως κατορθωθείσης ἀρμονίας καὶ γηθοσύνης ἀναφύεται στυγερὸν ἐπισόδιον τεχνασθὲν ὑπὸ τοῦ Δὸν Τζῶν, κακεντρεχοῦς ἀνθρώπου, ἀδελφοῦ τοῦ Πρίγκηπος, φθονοῦντος τὴν ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ Λεονάτου εὐδαιμονίαν, μισοῦντος τὸν ἀδελφόν του, καὶ θέλοντος ἀπλῶς

νὰ ἐνσπείρῃ ἄλλος ἐκεῖ ἔνθα βλέπει ἐπικρατοῦσαν χαράν. Ἡ ἡμέρα τοῦ γάμου τῆς Ἡρῶς ὀρίζεται ἀλλὰ τὴν παραμονὴν ἀκριβῶς τῆς τελέσεως μία κακόβουλος διάδοσις χαλκευθεῖσα ὑπὸ τοῦ εἰρημένου ἐχθροῦ καθιστᾷ τὴν νέαν θύμα ἀπαισίας συκοφαντίας. Πρῶτος ὁ Κλαύδιος πιστεύει τὴν συκοφαντίαν, καὶ ἡ μόνη ἀνησυχία του εἶνε ὄχι ἀπογοήτευσίς διὰ τὴν πτώσιν ἐνὸς ἰνδάλματος, ἀλλὰ ἀγανάκτησις διὰ τὴν πρὸς τὸν ἑαυτόν του ὕβριν. Εἰς ἐπίμετρον, σχεδιάζει νὰ δυσφημῆσῃ δημοσίᾳ τὴν μνηστὴν του ἀντὶ πρῶτον νὰ κινήσῃ πάντα λίθον ὅπως ἐξακριβώσῃ τὴν διάδοσιν ἢ διαλύσῃ τὴν συκοφαντίαν. Ἡ Βεατρίκη, ταχύτατα μαντεύει τὸν αὐτουργὸν τῆς συκοφαντίας καὶ ἀνάπτει ἐξ ἀγανάκτησεως κατὰ τοῦ Βενέδικτου μὴ ὠθουμένου νὰ ἐκδικήσῃ τὴν ὕβριν, ἔστω καὶ φονεύων τὸν ἀγαπητὸν φίλον τοῦ Κλαυδίου. Ἐξεγείρει τὴν φιλοτιμίαν του εἰς βαθμὸν ὥστε θὰ συνέβαινον τραγικὰ, ἐὰν τυχαία περίπτωσις δὲν ἔφερεν εἰς φῶς τὴν πλεκτάνην τοῦ Δὸν Τζῶν. Διὰ τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος των ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης, ὁ Βενέδικτος καὶ ἡ Βεατρίκη καθίστανται ἐτι μᾶλλον προσφιλεῖς πρὸς ἀλλήλους. Ἴνα προκαλέσῃ συντριβὴν καὶ διαλύσῃ πᾶν ἴχνος αἰσχύνης ὁ οἰκογενειακὸς φίλος καὶ ἱερεὺς, πολλὴν πείραν καὶ σοφίαν κεκτημένος, συμβουλεύει νὰ διαδοθῇ ἡ εἴδησις ὅτι ἡ Ἡρῶ ἀπέθανεν. Ὁ Κλαύδιος κυριεύεται ὑπὸ ἐλέγχου συνειδήσεως καὶ προθυμοποιεῖται νὰ παρίσχη οἰανδήποτε ἐπανόρθωσιν θὰ ἀπῆται ὁ Λεονάτος. Ὁ ποιητὴς πάλιν ρίπτει εἰς τὴν αὐστηρὰν κρίσιν μας τὸν χαρακτήρα τοῦ Κλαυδίου. Ἡ προθυμία του περὶ παλινορθώσεως εἶνε μεγάλθυμον αἶσθημα, ἀλλ' ὁ Κλαύδιος εἶνε προφανῶς ἐξ ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων οἵτινες εἶνε ἱκανοὶ νὰ ἐπιτελέσωσι γενναίαν πράξιν ὅταν ἐξ αὐτῆς ἀρύωνται αἴγλην, καὶ εὐτελεῖ πράξιν ὅταν ἐξ αὐτῆς ἀρύωνται ἐκδικήσιν. Σπύδει νὰ δεχθῇ γάμον μετὰ τῆς δῆθεν ἀνεψιάς τοῦ Λεονάτου, ἰδίως ἀκούων ὅτι ἡ προτεινομένη "ἀνεψία" εἶνε κληρονόμος τοῦ θείου της. Αἴφνης ἐντούτοις ἀποκαλύπτεται ἡ ταυτότης τῆς Ἡρῶς, ἥτις "δὲν ἔζη ἐφ' ὅσον ἡ αἰσχύνη της ἔζη" κατὰ τὴν ἐξήγησιν ἣν ἔδωκεν ὁ Λεονάτος. Ἐκ τῆς συμπαραβολῆς τῶν χαρακτήρων τοῦ Δὸν Τζῶν καὶ τοῦ Βενέδικτου προκύπτει τὸ δίδαγμα ὅτι εἶνε σοφώτερον νὰ ἐμπιστευθῇ τις θησαυρὸν εἰς εὐτράπελον καὶ ἀνοικτόκαρδον χαρακτήρα ὡς ὁ τοῦ Βενέδικτου παρὰ μίαν δραχμὴν εἰς ἀφιλομειδῆ καὶ κρυφίνον ὡς ὁ χαρακτήρ τοῦ Δὸν Τζῶν. Καίπερ κωμωδία ὁ Παλὸς θέρυβος διὰ τὸ τίποτε ἐνέχει καὶ στοιχεῖα τραγικότητος· καὶ εἶνε ἰδέα ὑγιῆς τὸ συνυφαίνειν σοβαρὰς σκηνὰς εἰς θέμα κωμωδίας. Ὁ γνήσιος δραματικὸς ἔχει εὐρείαν διάνοιαν καὶ ἀναμετρᾷ τὰ προϊόντα του μετ' αὐστηρότητος. Ἐνῶ παράγει καὶ δημιουργεῖ ταυτοχρόνως εἶνε ὁ κριτικὸς τῶν δημιουργημάτων του.

Ὁ Ἔμπορος τῆς Βενετίας εἶπε ἐν ὑπὸ τὰ μᾶλλον ἀρέσκοντα δράματα τοῦ Σαιξπήρου. Ἐχει πολὺ τὸ ἀπίθανον ἢ ὑπόθεσις, ἀλλ' ἢ κατασκευὴ κινεῖ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον. Τρεῖς ἱστορίαι ἀρχαίων πηγῶν συνδυάζονται ἐν τῇ ὑπόθεσι τῆς κωμωδίας ταύτης. Ἡ ἱστορία τῶν δύο φίλων Βασανίου καὶ Ἀντωνίου, ἢ ἱστορία τοῦ Ἰουδαίου Σάυλωκ δανείσαντος τὸν Ἀντώνιον καὶ ἀπαιτοῦντος μίαν λίτραν τῆς σαρκὸς τοῦ ὀφειλέτου πρὸς ἐξόφλησιν, καὶ ἢ ἱστορία τῆς Πορκίας ἐχούσης, ἐκ τελευταίας παραγγελίας—ὄχι διαθήκης—τρία κλειστὰ κιβώτια ἐκ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἐνὸς τῶν ὑπολοίπων ἐξηρτάτο ἢ ἐκλογὴ τοῦ συζύγου τῆς. Ἡ τρίτη αὕτη ἱστορία εἶχε ἀρχικῶς γραφεῖ ἑλληνιστῶ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ περὶ τὸ ἔτος 800 μ.Χ. ἐγένετο δὲ λατινικὴ μετάφρασις αὐτῆς τὸν 13^{ον} αἰῶνα. Τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἐξασφάλισεως τοῦ Ἰουδαίου διὰ μιᾶς λίτρας σαρκὸς τοῦ ὀφειλέτου ἔχει ἀνατολικὴν χροίον. Ὅντως ὑπάρχει περσικὸν χειρόγραφον ἀφηγούμενον προσομοίαν σύμβασιν μεταξὺ Ἰουδαίου καὶ μισσοουλμάνου ἐν Χέμς τῆς Συρίας καθὼς καὶ αἰγυπτιακὴ μετάφρασις θέτουσα τὴν σκηνὴν τῆς ἀφηγήσεως ἐν Καίρῳ. Εἰς τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ Σαιξπήρος συνδυάζει τοιαῦτα ἰσχνὰ στοιχεῖα ὅπως πλάσῃ πλούσιον δημιούργημα καταφαίνεται ἢ τεχνικὴ δεξιότης του. Οὕτω προέκυψαν ὅλα σχεδὸν τὰ δράματά του. Δὲν ὑπάρχει τι ξηρότερον τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀμλέτου οἶαν εὐρίσκομεν αὐτὴν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ἐξ οὗ ὁ ποιητὴς διεμόρφωσε τὸ ὁμώνυμον δρᾶμα του. Ἀξιοσημείωτος εἶνε καὶ ἢ τόλμη μεθ' ἧς ὁ Σαιξπήρος εἴλκυσε ὑπὲρ ἐνὸς ἑβραίου συμπάθειαν ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν οὐδεὶς ἄλλος θὰ ἐτόλμα τοῦτο. Διότι εἰς τὸ τέλος ὁ θεατὴς διατίθεται συμπαθῶς ὑπὲρ τοῦ ἀπαισίου Σάυλωκ. Μάλιστα διὰ τὸν ζωγραφίσῃ ὡς ἀπαίσιον συνεκέντρωσε σωρείαν ἀδικιῶν ἐκ μέρους χριστιανῶν, ἰδικοῦν ἐξερειθισσῶν τὰς φυλετικὰς καὶ θρησκευτικὰς τοῦ ἀντιπαθείας. Ὁ Ἀντώνιος εἶνε ἀγαθὸς καὶ τίμιος, ἀλλ' εἶνε ἐπιλήψιμος δι' ὅσα ἐξετόξευε κατὰ τοῦ Ἰουδαίου.

Πρὶν νὰ σοῦ δώσω ἀφορμὴν ἐσὺ μὲ εἶπες σκύλον
Φυλάξον ἀπὸ τὸ δάγκαμα ἀφοῦ καὶ εἶμαι σκύλος.*

Ἐπειτα ὁ Σάυλωκ ἦτο τοκογλύφος ἐξ ἐπαγγελματός, ὁ δὲ Ἀντώνιος ἐξημίον αὐτὸν δανείζων ἀνευ τόκου, καὶ οἱ τοκογλύφοι δὲν συγχωροῦν τοιοῦτους ἐρασιτέχνας δανειστὰς. Ἀφ' ἐτέρου εἰς χριστιανὸς ἐκλεψε τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰουδαίου, ἣτις φυγοῦσα ἔλαβε μεθ' ἑαυτῆς τοὺς πολυτίμους λίθους του ἐν οἷς ἕνα κάλαϊν περὶ ὃν συνεκεντροῦτο ὅση αἰσθηματικὴ ἀρετὴ ἐθέρμαινε τὰ στήθη του, διότι ἦτο κειμήλιον τῆς ἀποθανούσης συζύγου του. Ἡ Γεσίκα εἶνε ἄστοργος θυγάτηρ καὶ κινεῖ τὴν δυσμένειαν ἡμῶν διὰ τὴν πράξιν τῆς—πράξιν ἐξ ἧς ἐνδείκνυται ἢ πλημμελεὴς ἀνατροφή τῆς. Ὁ Σαιξπήρος μᾶς τὴν παριστᾶ ποιητικῆν, ὃ ἔστιν

* Μετάφρασις Βικέλα.

ὑπερτέραν, διαρκούντος τοῦ πρώτου σταδίου τοῦ ἔρωτός της, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς ὅτι ὅσῳ περισσότερον ἀγαπᾷ τις τόσῳ ὑπέρτερος εἶνε. Ἡ ποιητικότης ὅμως ἐλαττοῦται βραδύτερον ὥστε νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι μεσήλικος ἢ Γεσίκα δὲν θὰ ἦτο ποσῶς ποιητικὴ, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι πολλαὶ γυναῖκες εἶνε ποιητικώτεραι καὶ ἐρασιμώτεραι προΐούσης τῆς ἡλικίας των.

Τὴν φιλίαν ἐν ὄλῳ τῷ μεγαλείῳ τῆς ὁ Σαιξπήρος μᾶς δεικνύει ἐν τῇ ἀλληλαφοσιώσει τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Βασανίου καὶ εἶνε ἐξοχος ἢ εἰκὼν προβεβηκότος τὴν ἡλικίαν ἀνδρός, τόσῳ στοργὴν αἰσθανομένου καὶ εἰς τόσῳ αὐτοθυσίαν προθύμου ὑπὲρ φίλου πολὺ νεωτέρου. Ὁ Ἀντώνιος εἶνε μελαγχολικὸς χαρακτήρ, καὶ μελαγχολεῖ ἔτι μᾶλλον ὅταν ἔνεκα ἀπουσίας ὄλων τῶν πλοίων του δὲν ἔχει πρόχειρον τὸ ποσὸν ὅπερ ζητεῖ ὁ Βασάνιος προτιθέμενος νὰ ἐπιδιώξῃ μνηστείαν μετὰ τῆς Πορκίας. Παραδείγματα τοιαύτης ἀνωτέρας φιλίας ὑπάρχουν οὐκ ὀλίγα† ἀλλ' εἶνε σπάνιον τὸ παράδειγμα καθ' ὃ διακινδυνεύει τις τὴν ζωὴν του ὑπὲρ τοῦ φίλου του, σοφῶς δὲ ὁ Σαιξπήρος ἔχει τὸν Ἀντώνιον ἀγαμὸν καὶ ἀνευ ἄλλων δεσμῶν οἰωνδήποτε. Ὁ Ἀντώνιος ζητεῖ, χάριν τοῦ Βασανίου, δάνειον ἀπὸ τὸν Σάυλωκ καὶ προσφέρει ὅσονδῆποτε τόκον, καίτοι κατ' ἀρχὴν οὔτε λαμβάνει οὔτε δίδει τόκον. Τὸ πρωτότυπον διήγημα περὶ τῆς Πορκίας εἶνε ἀπεχθῆς ἱστορία κυρίας τινὸς ἐκ Βελμόντης προσπαθούσης νὰ πλουτήσῃ. Ἀλλ' ἢ Πορκία τοῦ Σαιξπήρου εἶνε πλήρης χάριτος καὶ συνέσεως, γυνὴ ἀληθῆς, γηθόσυνος, ἐγκάρδιος, εὐτολμος ὡραία καὶ πλουσία. Ὁ Βασάνιος εἶχε πρὸ πολλοῦ γνωρισθεῖ μετ' αὐτῆς καὶ δὲν εἶνε τυχοδιωκτικὴ ἢ ἐπιδιώξις τῆς μνηστείας. Δὲν ἀφορᾷ εἰς τὸν πλοῦτον τῆς. Ἀλλως τε καὶ αὐτὴ εἶχε προηγουμένως αἰσθανθῆ συμπάθειαν δι' αὐτὸν, εἶνε δὲ πολλοὶ καὶ τρανοὶ οἱ ζητοῦντες τὴν χεῖρα τῆς. Ἡ τελευταία παραγγελία τοῦ πατρός της ἀποθνήσκοντος ἦτο ἵνα ἢ Πορκία νυμφευθῇ ἐκείνου ὅστις θὰ ἐξέλεγεν ἐν τῶν τριῶν κιβωτίων, τὸ χρυσοῦν, τὸ ἀργυροῦν, ἢ τὸ μολύβδινον. Ὁ Σαιξπήρος συχνὰ παριστᾶ τοὺς θνήσκοντας ὡς ἔχοντας τὴν δύναμιν τῆς καθαροβλεψίας. Ἡ προσέγγισις τοῦ θανάτου αἶρει τὴν ψυχὴν ὑπεράνω τῆς παχείας ὕλης, καὶ παρέχει αὐτῇ λειτουργίαν τινὰ τοῦ βλέπειν τὰ πρόσῳ ἣτις εἶνε ἀντίστροφος πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς μνήμης, δυνάμει τῆς ὁποίας βλέπομεν τὰ ὀπίσω. Ἡ περαιτέρα ἐξελίξις ἴσως ἐπιφυλάσσει τὴν διαύγειαν ταύτην διὰ πάντα. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑφίσταται μόνον παρ' ὀλιγίστοις. Ἡ Πορκία δυσανασχετεῖ ὅτι ἢ τελευταία παραγγελία τοῦ πατρός της δεσμεύει τὴν ἐλευθερίαν της ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἐκλέξῃ σύζυγον ὃν βούλεται. Ἐν Ἀγγλίᾳ οἱ γάμοι

† Ἴδε ΕΡΕΥΝΑΝ, τομ. Β' σελ. 115 καὶ 150.

συνάπτονται τῇ ἐλευθέρᾳ βουλήσει τῶν νέων ἔστω καὶ ἀνηλίκων. Ἐν ἄλλαις χώραις οἱ γάμοι εἶνε ἀποκλειστικὴ μέριμνα τῶν γονέων. Τὸ ἀγγλικὸν σύστημα δὲν ἐγγυᾶται πάντοτε εὐδαίμονας γάμους, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ σύστημα τῶν ἄλλων χωρῶν πολλάκις ἐπιτυγχάνει ὅπως καὶ τὸ ἀγγλικόν. Δὲν ἔπεται ὅμως ἐκ τούτου ὅτι οἱ γονεῖς πρέπει νὰ ἐξασκῶσι τυραννικὴν θέλησιν ἐπὶ τῶν τέκνων των, ἀλλ' ἀπεναντίας νὰ ὑποβοηθῶσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκλογῆς των. Ὁ Σαίξπηρος δὲν εὐνοεῖ τὴν ιδέαν νὰ ἐκλέξῃ ἡ Πορκία σύζυγον τῇ βοηθείᾳ τῶν κιβωτίων. Καθιστᾷ τὴν πρὸς τὸν Βασάνιον ἀγάπην τῆς ἀνεξάρτητον τῆς διὰ τῶν κιβωτίων ἐκλογῆς. Διάφοροι μνηστήρες κατέφυγον εἰς τὰ κιβώτια, ἀλλὰ πρὸς μεγάλην χαρὰν τῆς Πορκίας, καὶ πρὸς μεγάλην αὐτῶν θλίψιν, ἀπέτυχον νὰ ἐκλέξωσι τὸ κιβώτιον τὸ περικλείου τὴν εὐδαιμονίαν ἣν ἐζητοῦν. Τὸ χρυσοῦν περιεῖχε σκελετοὺς, τὸ ἀργυροῦν κεφαλὴν βλακός, καὶ τὸ μολύβδινον τὴν εἰκόνα τῆς Πορκίας καὶ τὴν συγκατάθεσιν τῆς εἰς γάμον. Ὄταν ἦλθεν ὁ Βασάνιος παρεσκευασμένος νὰ κάμῃ τὴν ἐκλογὴν, ἡ Πορκία ἔτρεμε μήπως τὸν ἐλκύσῃ τὸ χρυσοῦν ἢ τὸ ἀργυροῦν ὅπως εἴλκυσαν τοὺς ἄλλους, καὶ τὸν παρακαλεῖ ν' ἀναβάλῃ τὴν ἐκλογὴν.

Παρακαλῶ ἀνάβαλε, πρόσμενε μίαν, δύο μέραις
Προτοῦ νὰ κάμῃς ἐκλογὴν· διότι ἐν ἐκλέξει
Καὶ ἀποτύχῃς, ἔχασα τὴν συντροφίαν σου τότε.
Μποροῦσα γὰρ νὰ σοῦ εἰπῶ πῶς νὰ μὴ κάμῃς λάθος
'Ἀλλ' ὅμως τότ' ἐπιπορῶ—καὶ τοῦτο δὲν τὸ κάμνω!
Κ' ἐν τούτοις ἴσως γελασθῆς στὴν ἐκλογὴν καὶ τότε
Θὰ κάμω ἐξ αἰτίας σου τὸ κρίμα νὰ λυπαῖμαι
Ποῦ δὲν ἐπίορκησα.*

Ὁ Βασάνιος ὅμως ἐκλέγει τὸ μολύβδινον κιβώτιον.

Ἐσὺ πτωχὸν μολύβι

Ἐσὺ ποῦ δὲν ὑπόσχεσαι, ἀλλὰ φοβίζεις μᾶλλον,
Πλειότερον ἀπ' τὴν πολλὴν τῶν ἄλλων εὐγλωττίαν
Μ' ἐλκύει ἡ ἀσχημία σου.*

Καὶ καθίσταται ὁ εὐτυχῆς μνηστὴρ τῆς Πορκίας ἥτις τὴν ἀφατον χαρὰν τῆς ἐκφράζει λέγουσα.

Ἐπιθυμοῦσα διὰ σέ νὰ ἦμ' αὐτὸ ποῦ εἶμαι
Τρίδιπλα εἴκοσι φοραῖς· νὰ ἦμ' ὠραιοτέρα
Χίλιας φοραῖς· νὰ ἦμαι δὲ πλουσιωτέρ' ἀκόμη
Δέκα φοραῖς χίλιας φοραῖς! Κι' ὄχι δι' ἄλλον λόγον,
Παρὰ νὰ στέκω ὑψηλὰ εἰς τὴν ἐκτίμησίν σου.
Πλὴν κι' ἂν δὲν εἶχε μετρημὸν ἐκεῖνο ποῦ ἀξίζω
Εἰς ἀρετάς, εἰς εὐμορφίαν, εἰς πλοῦτη καὶ εἰς φίλους,
'Ὅλον μαζὴ τὸ ἄθροισμα πάλιν μηδὲν θὰ ἦτο.
'Εγὼ καὶ ὅλα τὰ ἐμὰ εἰς σέ καὶ τοὺς δικούς σου
Τὸ σπίτι μου, οἱ δούλοι μου κ' ἐγὼ μαζὴ, τὰ πάντα
Εἶν' ἰδικά σου. Πᾶρε τὰ μ' αὐτὸ τὸ δακτυλίδι.*

Πᾶς ὅστις ἀγαπᾷ εὐρίσκεται εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ εἶνε ἐντελῶς σφάλμα μας εἰς τὴν οὐρανία εὐδαιμονία μᾶς διαφύγη, διότι αὕτη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἂν ἀγαπῶμεν ἢ μὴ, τὸ δὲ ἀγαπᾶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν θέλησίν μας. Ἐπὶ τοιαύτην συνθήκην ἕκαστος δύναται νὰ εἶνε οὐσιωδῶς πλούσιος, καὶ ὅσου

* Μετάφρασις Βικέλα.

ἐμφαντικώτερον παραδίδει τις τὰ ἑαυτοῦ εἰς ἄλλον ἐν ὀνόματι τῆς ἀγάπης, τόσῳ πλουσιώτερος εἶνε.

Ὄταν ἡ Πορκία ἀκούῃ περὶ τῆς ἀμηχανίας τοῦ Ἄντωνίου, ἡ προτροπὴ τῆς πρὸς τὸν Βασάνιον νὰ σπεύσῃ πρὸς τὸν φίλον του καὶ ἡ προθυμία τῆς νὰ δόσῃ ὅσαδῆποτε χρήματα ἵνα τὸν ἐξαγάγῃ τῆς ἀμηχανίας ἔχει ἔξοχον κάλλος. Ἡ Πορκία παραδίδει ἑαυτὴν εἰς τὸν ἀγῶνα εἰς ὃν παραδίδει ἑαυτὸν καὶ ὁ μέλλων σύζυγός της. Ὁ γάμος τελεῖται ἐσπευσμένως ἐπικειμένης τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Βασάνιου. Ἡ Πορκία μετ' ὀλίγον ἀναχωρεῖ εἰς Βενετίαν μετὰ τῆς θαλαμηπόλου τῆς Νερίσης ἥτις ἐνεργεῖ ὡς γραμματεὺς τῆς ἀναλαβούσης νὰ συνηγορήσῃ εἰς τὸ Δικαστήριον ὑπὲρ τοῦ ἐναγομένου. Ἀμφότεραι φέρουσιν ἀνδρικήν ἐνδυμασίαν καὶ ἡ Πορκία προσέρχεται ὡς νεαρὸς δικηγόρος ὀνόματι δῆθεν Βαλτάσαρ. Εἶχε συμβουλευθεῖ συγγενὴ νομομαθῆ, καὶ συνάμα θέτει εἰς χρῆσιν τὸ ἴδιον γυναικίον τάλαντον πρὸς εὐρεσιν διεξόδου ἀπὸ τὴν δύσκολον ὑπόθεσιν ἥτις ἔμελλε νὰ δικασθῇ. Εἰς τῶν τίτλων τοῦ Σαίξπηρου ὅπως ἀνομολογῆται μέγας ποιητῆς καὶ μέγας ἀνὴρ εἶνε ὅτι παντοῦ καὶ πάντοτε εἶνε ὁ φίλος τῶν γυναικῶν. Οὐδέποτε ὀμιλεῖ καταφρονητικῶς περὶ οἰασδῆποτε γυναικός, ἀποδείκνυται δὲ γνωρίζων κατὰ βάθος τὴν γυναικίαν διάνοιαν καὶ ἀντιλαμβανόμενος ὅτι τὸ γυναικίον πνεῦμα εἶνε ἐστραμμένον πρὸς τὰ ὑψιστα, καὶ εἶνε ἱκανὸν νὰ προβῇ εἰς τὰ τολμηρότερα τῶν διαβημάτων μετὰ θαυμαστοῦ θάρρους. Ὁ Σαίξπηρος ἐννοεῖ ὅτι δὲν ἀπόκειται εἰς τὸν ἄνδρα ν' ἀποφανθῇ τί ἔχει καὶ τί δὲν ἔχει ὡς “δικαίωμα” ὡς δεικνύουσιν οἱ στίχοι οὗς θέτει εἰς τὸ στόμα τῆς Γεσίικας—

Ὁφείλει ὁ Βασάνιος νὰ ζῇ δικαίου βίον
Διότι τὸν παράδεισον ἐπὶ τῆς γῆς τὸν ἦδρε
Κι' ἂν δὲν φανῇ ἀτάξιος τοῦ ἐπὶ γῆς, κι' ὁ ἄλλος
Σ' τοὺς οὐρανοὺς, θὰ τοῦ κλεισθῇ . . *

Θαυμαστὸν εἶνε καὶ τὸ φιλοδίκαιον τοῦ Σαίξπηρου. Μὴ λησμονώμεν ὅτι ἡ διαγωγή τοῦ Ἄντωνίου πρὸς τὸν Ἰουδαῖον ὑπήρξε σκληρὰ, σκαιὰ καὶ ἀδικος. Δὲν ἔχομεν δικαίωμα νὰ ὑβρίζωμεν τὸν φαῦλον διότι εἶνε φαῦλος. Ἡ φαυλότης του εἶνε λογαριασμός ὃν ἔχει ὄχι πρὸς ἡμᾶς, ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἐπιτρέψαντα αὐτὴν. Ἡ φαυλότης του εἶνε ἀντίθεσις πρὸς τὴν ἐν αὐτῷ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀληθῆ ἀνθρωπίνην φύσιν. Καταδίκασον τὴν φαυλότητα, ἀλλὰ σέβου τὸν ἄνθρωπον. Οὐδὲν ἀγαθὸν πηγάζει ἐκ καταδίκης τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Ἰουδαῖος ἦτο τύπος ἀνθρώπου ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἔχονται ἀπρὶξ τῶν δικανικότητων, ὡσαυτεῖ αἱ λέξεις ἦσαν πράγματα. Δικανικῶς ὁ Ἰουδαῖος εἶνε ἐν τῷ δικαίῳ του, ἡ δὲ Πορκία συνηγοροῦσα ὑπὸ τὴν ἀμφίεσιν τοῦ νομομαθοῦς Βαλτάσαρ ἐπιτυγχάνει τὴν ἐπαλλαγὴν τοῦ Ἄντωνίου διὰ σοφίσματος. Βεβαίως προσήκει ν' ἀντιμετωπίσωμεν ἐν σοφίᾳ δι' ἄλλον σοφί-

σματος. Τὸ συμβόλαιον τοῦ Σάυλωκ εἶνε εἶδος σοφίσματος, δικανικῶς συνεπαγομένου τὸν θάνατον τοῦ Ἀντωνίου, καὶ ἡ Πορκία διὰ δικανικῆς εὐφυΐας ἀναλαμβάνει νὰ σώσῃ αὐτὸν.

Ὀλόκληρον τὴν τετάρτην πράξιν ἀπασχολεῖ ἡ σκηνὴ τῆς δίκης, διεξαγομένης ἐν τῷ Δικαστηρίῳ τῆς Βενετίας ἐνθα “δικαιοσύνη ἐξίσου ἀπονέμεται εἰς ὅλους ὑπὸ ἢ ἐν ὀνόματι τοῦ Δόγη.” Ὁ Ἰουδαῖος μένει ἀκαμπτος καὶ σιδηρογνώμων. Οὐδαμῶς συγκινεῖται ἀπὸ τὰς περὶ εὐσπλαγχνίας ἐκκλήσεις τοῦ Δόγη, οὔτε καὶ ἀπὸ τὴν ἐξαισίαν ἀγόρευσιν τῆς Πορκίας, τὴν ἀλησμόνητον ἐκείνην ἀγόρευσιν ἣτις φαίνεται προκύπτουσα τὸς φυσικῶς ἐκ τοῦ κοινοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἀπλοῦ διαλόγου. Ὁ Σάυλωκ ἀρνεῖται νὰ δείξῃ εὐσπλαγχνίαν καὶ ἡ εὐσπλαγχνία δὲν ἐμφυσᾶται διὰ τῆς βίας εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Πορκία ὅθεν ἀπαντᾷ.—

Μὲ τὴν βίαν

Δὲν γίνετ' ἐπιείκεια. Σ' τὴν γῆν γλυκοσταλλάζει
Σὰν τὴν βροχὴν ἐξ οὐρανοῦ διπλᾶ εὐλογημένη,
Καὶ ὅποιος δίδει εὐλογεῖ κ' ἐκείνον ποῦ λαμβάνει.
Εἶνε ἰσχύς τῶν ἰσχυρῶν ἠρμόζει σ' τὸν μονάρχη
Σ' τὸν θρόνον του καλήτερα κ' ἀπ' τὸ διαδήματόν του.
Τὸ σκῆπτρον εἶνε σύμβολον ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας
Σημεῖον κυριότητος καὶ μεγαλείου ὅπου
Τῆς βασιλείας στέκεται ὁ φάβος καὶ ὁ τράμος
Ἄλλ' ὅμως καὶ τὴν δύναμιν τοῦ σκῆπτρου ὑπερβαίνει
Ἡ ἐπιείκεια. Αὐτὴ τὸν θρόνον τῆς τὸν ἔχει
Σ' τῶν βασιλέων τὴν καρδίαν· Θεοῦ σημεῖον εἶνε,
Ἡ δ' ἐπιείκεια δύναμις τότε πρὸ πάντων μοιάζει
Μὲ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, ὅταν συγκερασμένη
Ἐπάρχ' ἢ ἐπιείκεια μὲ τὴν δικαιοσύνην.
Σ' τὴν προσευχὴν μας τοῦ Θεοῦ τὸ ἔλεος ζητοῦμεν·
Ἡ προσευχὴ μας δὲ αὐτὴ συγχρόνως μᾶς διδάσκει
Νὰ ἐλεῶμεν καὶ ἡμεῖς.*

* Μετάφρασις Βικέλα διδύκτου εἰς τὰς σημειώσεις του καὶ τὴν ἐξῆς μετάφρασιν τοῦ κ. I. Dowdall.

Οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἔλεος, ἀλλ' ἀπ' οὐρανοῦ
στάζει δροσώδους τοῖς δίκην γένους κάτω
γλυκὴς βροτοῖσι, καὶ νέμει δισσὴν χάριν
τὸν δόντα γὰρ καὶ τὸν λαβόντ' εὐεργετεῖ.
τοῖς ἐν τέλει βεβῶσι παγκρατῆς πέλει
ὑψιβρόντ' ὄνακτι μᾶλλον εὐπρεπῆς
χρυσανγῆς ἢ στέφος· τὸ μὲν σκῆπτρον κράτη
δηλοῖ βρότεια σῆμα τῆς τυραννίδος
γέρας προσάπτων ὡπερ ἐμπέφυκ' αἰεὶ
σύνθακος αἰδᾶς βασιλέων, μείζων δ' ὅμως
ἔλεος ὑπάρχει τῆσδε τῆς σκηπτουχίας
ἔδραν γὰρ ἴσχει καρδίας τυραννικᾶς
οὐδ' ἐσ' ἀτεγκτος θεὸς ἐτ' οἰκτιρμοῖς ποτὲ
ἀρχὴν τε βοητὸς ἐξομοιοῦται θεῷ
ἐλεῖν δίκην μάλιστα συγκεκραμένου.
Λιταῖσι δ' ἔλεον εὐχόμεθα, καὶ λιταὶ
ἔλεον παρασχεῖν τοῖς ταλαιπωρουμένοις
ἡμᾶς διδάσκουσιν.

Εἶνε λίαν πιθανὸν ὅτι ὁ ποιητὴς εἶχεν ἐν τῷ νῶ τὰ βιβλία τῆς Πλαιῆς Διαθήκης, Σοφίας Σειράχ κεφ. 35, Ὡσηέ κεφ. 6 καὶ Ἡσαΐα κεφ. 45 καὶ 49:—

Ἦραϊον ἔλεος ἐν καιρῷ θλίψεως, ὡς νεφέλαι ὑετοῦ ἐν καιρῷ ἄβροχίας... Ἦξει ὡς ὑετὸς ἡμῖν κρείμνος καὶ ὄψιμος τῇ Γῆ, καὶ ὡς νεφέλη πρωινή καὶ ὡς δρόσος ἀθρινή... Ἐφραίνεσθε οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιᾶσθε ἡ Γῆ... Σαλπίζατε τὰ θεμέλια τῆς Γῆς, βοήσατε ὄρη εὐφροσύνην... Ὅτι κύριος συντρίψει ἀσφὸν ἀνελετημένων καὶ σκῆπτρα ἀδίκων καταλύσῃ.

Ὁ Σαιξπήρος δεικνύει διηνεκῆ συναίσθησιν περὶ ἀνθρωπίνης εὐθύνης, καὶ μέγιστον σέβας πρὸς τὰ μυστήρια τὰ περιβάλλοντα τὸν βίον μας.

Οἱ στίχοι δι' ὧν τόσῳ ἐξαίρει τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δύναμιν τῆς εὐσπλαγχνίας διδάσκονται εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς Ἀγγλίας. Ἄν ἐδιδάσκοντο ὑπὸ τὸ ἀληθινὸν πνεῦμα τῶν πᾶσα σκληρότης θὰ ἐξέλειπε. Δὲν ἀρκεῖ νὰ εἴμεθα ἐπιεικεῖς πρὸς ἀλλήλους. Ἀπαιτεῖται ἡ ἡμετέρα εὐσπλαγχνία καὶ πρὸς τὰ ζῶα, ὅπως ἀπεκδεχόμεθα τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς. Τοῦτο εἶνε τὸ πνεῦμα ὑφ' ὃ ὁ Σαιξπήρος ἐννοεῖ τὴν εὐσπλαγχνίαν, ὡς ἐμφαίνουσιν οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ λόγου. Μετὰ τὴν τέχνην, εὐγλωττίαν καὶ εὐφυΐαν τῆς Πορκίας, ἣτις ἀπαιτεῖ νὰ μὴ στάξῃ σταγὼν αἵματος ἀποκοπτομένης τῆς σαρκὸς τοῦ Ἀντωνίου διότι τὸ συμβόλαιον δὲν δίδει εἰς τὸν Σάυλωκ δικαίωμα εἰμὴ νὰ ἀποκόψῃ μόνον σάρκα καὶ μάλιστα μίαν λίτραν—οὔτε περισσότερον οὔτε ὀλιγώτερον—ὁ Ἰουδαῖος ἠττάται καὶ ὀρύεται, ἀλλὰ πολλὴν εὐσπλαγχνίαν τὸ δικαστήριον δὲν τοῦ δεικνύει· ὁ ποιητὴς ὅμως ἐξεγείρει τὸν οἶκτον μας ὑπὲρ τοῦ ἀθλίου ὅστις ἐπειράθη νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὰς δικανικότητας ἀκριβῶς ὅπως πράττει καὶ ὁ χριστιανός. Τὸ δράμα καταλήγει ὡς κωμωδία διὰ τοῦ ἐπεισοδίου τῶν δακτυλιδίων, ἀλλ' εἶνε πλήρες τραγικοῦ στοιχείου.

Ἡ Πορκία χωρὶς ν' ἀποκαλύψῃ τὴν ταυτότητά της, ἐπανέρχεται εἰς Βελμόντην εὐδαίμων ἐκ τῆς συναίσθησως ὅτι ἐπετέλεσε γενναίαν πράξιν. Βλέπουσα μακρόθεν φέγγον τὸ φῶς τῆς ἐπαυλεύως τῆς παρομοιάζει αὐτὸ μὲ τὴν λαμπηδόνα τοῦ καλοῦ ἐν τῷ μέσῳ κακοῦ κόσμου

Μακρόθεν ἀκτινοβολεῖ τόσῳ μικρὰ λυχνία
Ὁμοίως λάμπει τὸ καλὸν ἐν φαύλῃ κοινωνίᾳ.

καὶ ὅταν δὲ ἠκούσθῃ μουσικῆ, γίνεται λόγος περὶ τῆς “μουσικῆς τῶν σφαιρῶν,” ἡ ὁποία παρομοιάζεται μὲ τὴν ἀρμονίαν τῆς ψυχῆς.

Τοιαύτ' ὑπάρχει μουσικὴ εἰς τὴν ψυχὴν ἐκάστου
Ἄλλὰ δὲν τὴν ἀκούομεν ἐνόσῳ τὴν καλύπτει
Τὸ σῶμα μας τὸ γῆϊνον καὶ ἀγενῶς τὴν κρύπτει.

Ἀληθῶς πόσον εὐγενεῖς θὰ ἦμεθα ὅλοι εἰάν ἠκούομεν τὴν ψυχικὴν ἀρμονίαν ἀλλήλων, καὶ τὴν ἡμετέραν ἰδίαν.

Τὰ πλοῖα τοῦ Ἀντωνίου ἐπιστρέφουν ἀσφαλῶς, καὶ τὸ δράμα οὕτω περαίνεται, εἶνε δὲ ἐξ ὅλων τῶν δραμάτων τοῦ Σαιξπήρου τὸ πρῶτον σχεδὸν ὑπὸ ἐποψῆν ἐνδιαφέροντος—ἀρκετὰ τραγικοῦ μάλιστα ἐνδιαφέροντος ὥστε νὰ δύναται νὰ ὀνομασθῇ τραγωδία. Εἶνε ἀξιοσημείωτον διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν χαρακτήρων, καὶ τὴν ἐμφαντικὴν τῶν διάκρισιν· καὶ προσέτι διὰ τὴν γλυκύτητα, καλλονὴν καὶ χάριν ἣτις διαθέει αὐτὸ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους.

Ἀγία Π. Τρακοῦνη